

Karin Zetterqvist Nelson
Tema Barn
Linköpings Universitet
581 83 Linköping
013 – 28 58 93
karze@tema.liu.se

2000-10-10

Kommittén för barn i homosexuella familjer

Döttrar, söner och homosexuella föräldrar

En studie av homosexualitet och familjeliv sett ur
barns och föräldrars perspektiv

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
1. Bakgrund och syfte	2
2. Kort sammanfattning	4
3. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	6
3.1 Att vara homosexuell i en värld dominerad av heterosexuella	6
3.2 Om livshistorier och personliga berättelser	8
4. Att genomföra en forskningsstudie	10
4.1 Informantgruppen	10
4.2 Kvalitativa intervjuer	13
4.3 Bearbetning och tolkning	15
5. Intervjuer med döttrar och söner	16
5.1 Mötet med föräldrars homosexualitet	18
"Det blev som en naturlig grej"	18
Olika bilder av det goda familjelivet	21
"Det här var någonting som var konstigt"	23
"När pappa går ut och blir böj"	24
Att som tonåring avvisa homosexualitet som samtalsämne	26
"Hon låter oss alltid gå först"	28
Att avvisa både homosexualiteten och föräldern	29
Konklusion: relationernas betydelse för upplevelsen av homosexualitet	33
5.2 Att hantera föräldrars homosexualitet i relation till omvärlden	34
"Dom blev väl lite förvånade men dom tog inget avstånd"	36
"Tänk vad polarna skulle säga"	37
Genusrelaterade tolknings- och handlingsmönster	38
Från att dölja till att öppna sig	41
Konklusion: att "komma ut" som barn till homosexuella föräldrar	42
6. Intervjuer med föräldrar	45
6.1 Om att vara homo- och bisexuell <u>och</u> förälder	46
6.2 Om att "komma ut" för sina barn	47
Att berätta för barnen	48
Barnens uppfattning om familjesituationen	50
6.3 Mötet med omvärlden	52
Konklusion: en helt vanlig ovanlig familj	55
7. Sammanfattande diskussion	57
Referenser	61

1. Bakgrund och syfte

Den här studien har genomförts på uppdrag av den parlamentariskt tillsatta Kommittén för barn i homosexuella familjer. Kommittén tillsattes av regeringen i februari 1999 och uppdraget skall redovisas senast första januari 2001.

Utredningens huvuduppgift är att utreda förhållanden för barn som lever i homosexuella familjer. Tillgänglig kunskap skall sammanställas, analyseras och redovisas. Utredningen har också att ta ställning till de rättsliga skillnader som idag föreligger mellan homosexuella och heterosexuella par i fråga om möjligheten att adoptera barn och att utses till särskilt förordnad vårdnadshavare, s.k. styvbarnsadoption. Om kommittén kommer fram till att de rättsliga skillnaderna vad gäller adoption skall tas bort, skall kommittén även se över om kvinnor som lever i ett homosexuellt förhållande ska få möjlighet till assisterad befruktning (Kommittédirektiv, JU 1999:5). Bedömningen skall baseras på principen om barnets bästa.

Eftersom kunskapen om homosexuella familjebildningar i huvudsak bygger på internationell forskning, har kommittén också valt att initiera studier i svenska sammanhang. Föreliggande undersökning har därmed genomförts på uppdrag av kommittén i syfte att bredda underlaget för ställningstaganden. Kommittén har därmed fastställt tidsramar och mål för studien.

Studien syftar till att ge förståelse för hur barn upplever att växa upp med en eller två homosexuella föräldrar. Den primära frågeställning som i enlighet med uppdraget skall genomsyra intervjustudien är: *Hur upplever barn som växer upp i homosexuella familjer sin situation?* Intervjuerna har kretsat kring barnens situation i familjen, relationerna till föräldrar och till föräldrars partners/sambos samt för- och nackdelar med att växa upp med homosexuella föräldrar. Ett andra syfte med studien har varit att fördjupa förståelsen för föräldrarnas villkor och upplevelser.

Studien har därmed en kvalitativ ansats med inriktning på att ungdomar, unga vuxna samt föräldrar skall ges möjlighet att bidra med personliga bilder av sina respektive familjsituationer. Djupintervjuer har genomförts med en grupp tonåringar (16) samt en grupp unga vuxna (15). Gemensamt för dessa båda grupper av informanter är att de under en längre eller kortare tid levt med eller regelbundet träffat en förälder som definierat sig som homosexuell. Det handlar till största del om en biologisk förälder som "kommit ut" som homosexuell och som, i vissa fall, flyttat samman med eller ingått partnerskap med en ny partner. Den äldre gruppen informanter har flyttat hemifrån och lever ett självständigt liv och skiljer sig därmed från tonårsgruppen som fortfarande lever med eller regelbundet träffar den förälder som är homosexuell. Därutöver har 13 intervjuer genomförts med föräldrar som har levt i eller lever i en homosexuell relation och som lever med eller regelbundet träffar sina barn. Majoriteten av de intervjuade föräldrarna är mödrar och fäder till de intervjuade tonåringarna. Föräldrantervjuerna har varit inriktade på föräldrarnas berättande om erfarenheter och upplevelser av att både vara förälder och att leva i

en homosexuell relation. Den fråga som enligt uppdraget skall genomsyra dessa intervjuer lyder: *hur upplever föräldrar sitt föräldraskap (möjligheter och svårigheter) och vilka konsekvenser får familjerättsliga och andra regler för familjen?*

Det är viktigt att klargöra att informanterna i studien bor i eller har bott i familjer som i modern familjeforskning benämns "post-nuclear families" (Hydén, 2000), "new families" (Silva & Smart, 1999) eller "re-constituted families" (Smart & Neale, 1999). Det rör sig om familjeformer som uppstår efter att två individer med gemensamma barn separerar som exempelvis styvfamilj, familjer med ensamstående förälder eller, som i detta fall, s.k. homosexuella familjer. Nya familjeformer tillhör inte längre en marginell företeelse i vårt samhälle utan omfattar alltfler individer. Enligt demografiska uppgifter lever minst 91 % av barn under 1 år med båda biologiska föräldrar till skillnad från 65 % av 17-åringar. I takt med barns ökande ålder är det med andra ord allt färre som lever med sina båda biologiska föräldrar (SCB, 1999: 3). Ett gemensamt grunddrag för sk. post-kärnfamiljer är att de biologiska föräldrarna upprätthåller sina relationer till barnen. Det är de facto *föräldraskapet* som utgör ett viktigt kännetecken på post-kärnfamiljen ("post-nuclear families") även om arrangemangen för vårdnad och barnens boende tar sig en rad skilda uttryck (Hydén, 2000). Informanterna i denna studie tillhör därmed den växande grupp barn/ungdomar och unga vuxna i Sverige som har levt eller lever i familjebildningar som skiljer sig från den traditionella kärnfamiljen. I föreliggande studie är fokus riktat mot barns upplevelse av att en eller båda föräldrarna ingått en kärleksrelation med en vuxen av samma kön, och mot föräldrars upplevelser av att både leva i homosexuella relationer och att vara förälder.

Rapporten är upplagd på följande sätt. Först presenteras studien och empiriska fynd i en kort sammanfattning. Därefter följer ett avsnitt om centrala teoretiska och metodologiska utgångspunkter. Intervjuerna med döttrar och söner till homosexuella föräldrar redovisas därefter i ett avsnitt, följt av ett avsnitt om föräldrainservjuerna. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion.

2. Kort sammanfattning

I den här studien har 15 tonåringar och 16 unga vuxna i djupintervjuer fått berätta om sina upplevelser av att ha en eller två homosexuella föräldrar. Därtill har 13 homosexuella föräldrar intervjuats om upplevelser av föräldraskap. Flertalet av de unga informanterna har tillkommit i en heterosexuell relation där föräldrarna skilt sig varvid barnen och föräldrarna därefter levt i sk. "nya familjer" eller "post-kärnfamiljer".

Analysen visar på en stor variation i barns och ungdomars upplevelser och erfarenheter av homo- eller bisexuella föräldrar. Ett viktigt fynd i studien är att föräldrarnas homosexualitet blir ett mycket framträdande tema i de intervjuer där relationen mellan barn och föräldrar också beskrivs som bristfällig. Det rör sig om ett i studien fåtal fall där föräldrarnas homosexualitet framställs som nära förknippad med negativt laddade upplevelser. I resterande intervjuer framställs relationen däremot som god och betydelsefull och homosexualiteten ges i dessa fall en mindre framträdande position i livshistorierna. Här framträder två olika sätt att berätta om föräldrarnas homosexualitet som visar hur upplevelser av ett liv med homosexuella föräldrar kan skilja sig åt. I ena fallet beskrivs homosexualiteten som något självklart som visserligen utmärker familjen men inte i negativ bemärkelse. Trots en rad skillnader i levnadsvillkor framställs homosexualitet som ett naturligt och självklart inslag i familjelivet. Homosexualiteten utgör inte en konfliktpunkt för informanten ifråga. I andra fallet beskrivs homosexualiteten som ett problem i relation till kamratgrupper och jämnåriga. De svårigheter som beskrivs omfattar emellertid inte föräldern som person utan föräldrarelationen framställs som betydelsefull. Detta förhållningssätt framstår som en konsekvens av de sociala, psykologiska och kulturella förväntningar som för vissa ungdomar präglar tonårstiden. Här framträder en konfliktpunkt rörande å ena sidan lojalitet med föräldern och den förtrogenhet ungdomen har vad gäller homosexualitet, å andra sidan att vara delaktig i ungdomsgrupper där heterosexistiska synsätt kommer till uttryck. En rad skilda strategier utnyttjas för att hantera denna konflikt. Analysen av informanternas berättelser visar hur detta karaktäriserar en tidig tonårsperiod. En rad empiriska fynd pekar på hur denna strävan att dölja så småningom övergår till ett mer öppet förhållningssätt när ungdomarna blir äldre. Den liknar den process som anhöriga till homosexuella går igenom när en son, dotter, bror eller syster "kommer ut" och den anhörige måste hantera släktskap och omsorg å ena sidan och heterosexistiska värderingar å andra sidan.

Intervjuerna med föräldrarna handlar om att hantera sin homosexualitet och att samtidigt vara förälder och utöva föräldraskapet i en värld där heterosexualitet är en dominerande norm. Livet som homo- eller bisexuell förälder ställer frågor gällande öppenhet på sin spets, menar föräldrarna generellt. Ansvar för barnet och dess välbefinnande gör att öppenhet inte kan bli ett självändamål utan öppenheten måste ständigt anpassas till konkreta situationer och barnets vardagsliv. I

föräldrintervjuerna går det att urskilja skilda förhållningssätt till omgivningen som speglar olika grad av öppenhet. Det kan vara knutet till dels familjens uppfattning om hur gränsen mellan det privata och offentliga skall hanteras, dels föräldrarnas egen homosexuella identitet. Föräldrarna framhåller sin strävan att hålla en öppen dialog med barnen om betydelsen av homosexualitet. Detta innebär att alltid vara uppmärksam på om barnet har mött heterosexistiska reaktioner. Föräldrarna beskriver också hur tonårstiden kan komma att innebära specifika villkor för ungdomarna. Många föräldrar betonar emellertid att trots påfrestningar och konflikter har den uppkomna familjesituationen också medfört möjligheter att visa barnen på människors olikheter och betydelsen av tolerans och rättvisa.

3. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

I föreliggande studie av hur barn till homosexuella upplevt sina föräldrars homosexualitet, samt homosexuella föräldrars upplevelser av sitt föräldraskap, har det funnits anledning att knyta an till två olika teoretiska utgångspunkter. Dessa båda skall presenteras i följande två avsnitt. Det första handlar om centrala begrepp i studier av homosexuellas situation i samhället. Det andra fältet berör frågan hur "upplevelser" kan studeras i en studie med djupintervjuer som metod. Denna fråga berör inte bara teoretiska utgångspunkter utan också metodologiska.

3.1 Att vara homosexuell i en värld dominerad av heterosexuella

Studier av homosexualitet har alltmer kommit att handla om hur det är *att beteckna sig och leva som* homo- eller bisexuell, i skilda tider och i olika kulturella och sociala sammanhang. Det är forskningsfrågor som ofta formulerats i strid mot den biomedicinska vetenskapens intresse för *orsaken* till homosexualitet. Detta växande intresse för homosexualitetens sociala, kulturella och psykologiska innebörder och betydelser, också i ett historiskt perspektiv, är ett växande forskningsfält som omfattar en rad olika inriktningar. Denna studie har främst beröringspunkter med forskning om homo- och bisexuella och deras familjer, ett område som till stora delar handlar om familjers sätt att hantera insikten om en familjemedlems homosexuella orientering. I dessa sammanhang är det konflikten mellan å ena sidan samhälleliga värderingar och normer rörande homosexualitet och å andra sidan de relationer och band som knyter samman familjer och släktingar som står i blickpunkten. Avsikten i detta avsnitt är inte att presentera detta forskningsområde utan relevant forskning kommer att behandlas i samband med kommande redovisning av föreliggande studie, både för att tydliggöra viktiga empiriska fynd och att fördjupa vidhängande resonemang. Syftet med resonemanget nedan är istället att tydliggöra vissa grundläggande teoretiska utgångspunkter.

Resonemanget tar avstamp i det interaktionistiska perspektiv som utvecklats av socialpsykologen Erving Goffman (1963/1973). Det har haft en avgörande betydelse för att analysera homosexualitet som en socialt definierad egenskap (se t.ex. Plummer, 1975). Goffmans teori har också bidragit till att belysa och fördjupa förståelsen av stigmatiseringsprocesser. Huvudpoängen i Goffmans resonemang är att de egenskaper vi tillskriver varandra inte *i sig* är misskrediterande utan det är omgivningens normer och värderingar som avgör hur en egenskap uppfattas och värderas. En egenskap, eller ett attribut, definieras därmed som relationen mellan denna egenskap och en normativ social stereotypi, vilket innebär att begreppet egenskap relativiseras. Det betyder i sin tur att

ett visst stigma inte så mycket berör ett antal konkreta individer som kan delas upp i två läger, de stigmatiserade och de normala, utan att det i stället bör betraktas som en tvåpolig, överallt närvarande social process inom vilken varje individ spelar med i båda sidorna, åtminstone i vissa sammanhang och under vissa faser i livet. Den normala och den stigmatiserade är inte så mycket konkreta personer som de är olika perspektiv. Dessa perspektiv uppkommer i sociala situationer med blandade kontakter genom de icke uppfyllda normer som brukar ha stor betydelse under dessa sammanträffande. (Goffman, 1963/1973, s. 163–164)

I citatet återfinner vi inte bara Goffmans betoning av perspektiv och social interaktion, här framskyntar också betoningen av att *alla* individer i ett samhälle deltar i stigmatiseringsprocessen; både som utsatta för och som utsättande andra för stigmatiserande perspektiv. Stigmatisering betraktas som en konsekvens av sociala förhandlingar snarare än som objektiva fakta. Här framtonar alltså betydelsen av att se normalitet och avvikelse som sociala konstruktioner. Det interaktionistiska perspektivet har haft ett stort inflytande på studier av homosexuell situation i västerländska välfärdsstater under de senaste decennierna.

Det har emellertid skett en utveckling på området, såvitt gäller att allt större uppmärksamhet har riktats mot stigmatisering av homosexualitet som *en* aspekt av samhällets sätt att se på och förhålla sig till sexualitet på ett mer generellt plan. Om det interaktionistiska perspektivet tydliggör hur stigmatisering av homosexuella tar sig uttryck i sociala samspel har strukturella aspekter alltmer kommit att problematiseras. Denna utveckling speglas på ett tydligt sätt i resonemang rörande begreppet homofobi.

Homofobi som begrepp (Herek, 1984; Innala, 1995) har allteftersom kommit att överges i forskningssammanhang med hänvisning till att det framställer negativa värderingar mot homosexualitet som ett individuellt och relationellt problem (Kitzinger, 1987). Istället har termen *heterosexism* kommit i bruk i syfte att tydliggöra hur heterosexualitet utgör en dominerande norm, inte bara i samspel *mellan* individer - en social och psykologisk heterosexism - utan som en konsekvens av en kulturell och historisk utveckling. Heterosexism i bemärkelsen en samhälls- och kulturell heterosexism består av två grundpelare hävdar psykologen Gregory Herek (Herek, 1993, s. 90 ff.). Den första grundpelaren är knuten till idén att skilja det privata från det offentliga, en uppdelning som tas för given i västerländska kontexter. Inom ramen för denna uppdelning har sexualitet kommit att tillskrivas den privata sfären. Detta är samtidigt paradoxalt, menar Herek, sett i relation till hur den västerländska välfärdsstaten är organiserad. Den heterosexuella relationen är i dessa sammanhang inte alls privat utan i högsta grad institutionaliserad. Det framgår inte minst av lagar och förordningar som reglerar föräldraskap, arvsrätt etc, som på olika sätt förutsätter en heterosexuell relation mellan kvinna och man. Den *sexuella relationen* utgör en implicit och dold utgångspunkt i dessa sammanhang eftersom heterosexualiteten tas för given. Om homo- och bisexuella individer eftersträvar samma rättigheter och livsvillkor ifrågasätts denna implicita utgångspunkt varvid den sexuella relationen blir synlig. Homosexuella relationer blir därmed starkt förknippade med *sexualitet* snarare än kärlek, omsorg, ansvar och

liknande begrepp som familj och äktenskap traditionellt associeras med. Att sexualiteten görs synlig innebär i sin tur att gränsen mellan det privata och offentliga överträds varvid heterosexistiska reaktioner kan väntas (Herek, 1993, s. 94). Detta utgör *en* grundpelare i den heterosexistiska normen. Den samhälleliga heterosexismens andra grundpelare är knuten till frågan om kulturella och sociala föreställningar om maskulinitet och femininitet. Herek (1993) menar att den heterosexuella normen implicit omfattar en syn på kvinnor och män som olika men komplementära. Den homosexuella relationen bryter därmed dominerande föreställningar och normer vad gäller traditionella synsätt på kvinnligt och manligt, vilket innebär att heterosexistiska reaktioner också riktas mot överträdelser av rådande könsmonster.

Denna utveckling av centrala begrepp, från homofobi till heterosexism, antyder att det inte entydigt är homosexualitet som står i centrum i forskning om homosexuellas situation i samhället, utan frågor rörande samhälleliga synsätt på sexualitet och könsrelationer är minst lika centrala. Kunskapsintresset har alltmer kommit att riktas mot varierande och föränderliga relationer mellan faktorer som biologiskt kön, könsidentitet och sexuell orientering, som *olika* aspekter av en sexuell identitet (Garnets & Kimmel, 1993).

I föreliggande studie kommer därmed begreppet heterosexism att användas med hänvisning till resonemanget ovan. Det innebär emellertid inte att begreppet homofobi utelämnas. Många av informanterna använder termen homofobi, vilket antyder dess status som vardagsbegrepp. Termen används också i delar av den litteratur och forskning som hänvisas till varvid det finns anledning att knyta an till begreppet i samband med refererat och vidhängande diskussioner.

3.2 Om livshistorier och personliga berättelser

De senaste årens debatt om barn till homosexuella samt homosexuellt föräldraskap som utspelat sig i media och andra offentliga sammanhang har inte undgått informanterna i föreliggande studie. Många hänvisar till debatten i intervjusamtalen, och framhåller hur de velat ge uttryck för sina personliga versioner av vad som presenteras i tidningar och media. På liknande sätt tydliggör föräldrainformanterna hur de ser som sin uppgift att förmedla sina personliga bilder av sitt föräldraskap. Detta aktualiserar ytterligare ett relevant forskningsfält som också berör studiens syfte att studera upplevelser av homosexuellt föräldraskap. I föreliggande studie görs inga anspråk på att studera upplevelser och erfarenheter såsom de formas och uttrycks i vardagliga sammanhang utan det handlar om *berättelser om upplevelser och erfarenheter*. Informanterna förmedlar berättelser om barndomar, om familjeliv och om förutsättningar att vara förälder där informanten också berättar om sig själv som person i relation till inte bara familjeliv och dess villkor, utan också sammanhang utanför familjen. De berättelser som formats kan därmed ses som personliga berättelser eller livshistorier. Dessa har i sin tur formats i relation till intervjusituationens förutsättningar och villkor med en rad budskap som mer eller

mindre explicit kommer till uttryck, vilket bör uppmärksammas i en studie som denna. Det har därmed funnits anledning att knyta an till narrativ teori med betoning på den inriktning som uppmärksammat personliga berättelser och livshistorier (Bruner, 1987; Rosenwald & Ochberg, 1992). Det innebär att tre specifika aspekter har beaktats i analysen av det empiriska materialet.

För det första uppmärksammas intervjusituationens betydelse för hur samtalen utformas. Gunilla Halldén skriver följande om att använda intervjumaterial som empirisk källa:

Det intervjun ger material om är inte en social verklighet, utan en version skapad i ett bestämt sammanhang; inte slumpmässigt tillkommen, men präglad av det som definierar intervjusituationen. Detta blir speciellt märkbart då intervjuer görs för att fånga livshistorier (Ehn, 1989), men inverkar även på mer fokuserade samtal. (Halldén, 1992, s. 46)

Det betyder att det är viktigt att hela tiden uppmärksamma vad det är för frågor (explicita och implicita) som informanterna svarar på i intervjun.

För det andra ses livshistorien som uttryck för berättarens *narrativa identitet* i betydelsen ett svar på frågan "Vem är jag/vem är du?". Det innebär inte att i livshistorier därmed ses som färdiga och avslutade berättelser utan en livshistoria är i högsta grad ett ständigt pågående identitetsskapande projekt (Reeder, 1996, s. 120).

För det tredje, slutligen, riktas uppmärksamheten på det berättades socialt och kulturellt konstruerade karaktär (Rosenwald & Ochberg, 1992, s. 4–6). Det sistnämnda innebär att de erfarenheter och upplevelser som förmedlas i livshistorier också tolkas i termer av narrativa koder och kulturella former. Jörgen Reeder skriver:

Vår erfarenhet av världen blir tillgänglig för oss *efter* det att den blivit tolkad och framträder då som vår psykologiska "verklighet". Genom den kod utifrån vilken vi berättar för oss själva och varandra om centrala fenomen som "kärlek" eller "känsla", fälls en bestämd logik ut för hur vi som individer inrättar oss i samspel med andra, liksom för hur vi reflekterar över och förstår dessa samspel. (Reeder, 1996, s. 141)

Detta betyder i korthet att det berättade också kan analyseras som uttryck för en "tidsanda" och en specifik kulturell, historisk och social kontext.

Narrativ teori utgör alltså en viktig utgångspunkt i studien, inte minst vad gäller dess potential att tydliggöra att även om syftet är att studera barns och föräldrars *upplevelser*, så är det *berättelser om upplevelser* som studeras. Den narrativa analys som genomförts består främst av innehållsanalyser. Analysen omfattar *vad* som berättas, *vilka* som berättar *vad* och *om vilka* detta berättas, vilket betyder att rapporten präglas av en deskriptiv ansats. Berättelsernas innehållsliga aspekter har också jämförts med empiriska fynd från andra studier och kontrasterats mot teoretiska perspektiv och synsätt.

4. Att genomföra en forskningsstudie

Studiens informanter anmälde sig frivilligt som deltagare. Eftersom homo- och bisexuella individer utgör en sk. dold population är det enbart möjligt att söka informanter via annonser eller andra mer informella vägar. Kommittén för barn i homosexuella familjer lät annonsera om studien i slutet av sommaren 1999, i tidningar som Land, ICA-Kuriren, Expressen, Dagens Nyheter och QX samt genom en annons på RFSL's hemsida. Intresseblanketter delades också ut vid aktiviteter med bl.a. RFSL som arrangör. Individer som lever i eller har levt i en homosexuell familj uppmanades i dessa annonser och blanketter att anmäla sitt intresse för eventuellt deltagande i en studie rörande homosexualitet, föräldraskap och familjeliv. Det resulterade i ett antal anmälningar som i sin tur förmedlades till Tema Barn. Informanterna hade som det visade sig till största del sett annonsen och uppmaningen via RFSL.

Detta innebär att informanterna kom att bestå av en grupp individer som frivilligt valde att delta i studien. Det finns anledning att i detta sammanhang fråga sig om det därmed fanns en risk att informantgruppen skulle bestå av ett sk. positivt urval som innebar att deltagarna i studien huvudsakligen var individer med positiva upplevelser och erfarenheter. De empiriska resultaten motsade emellertid dessa farhågor, eftersom intervjuerna gav en mycket varierande bild av informanternas bakgrund och uppväxt. Här fanns *ytterligheter* i form av å ena sidan sk. "success-stories" och å andra sidan berättelser om en svår och utsatt barndom. Mellan dessa ytterlighetsvarianter återfanns också beskrivningar av en uppväxt med både goda och dåliga inslag. Intervjuerna kan därmed inte sägas ge en ensidig belysning av studiens centrala frågeställningar. I vad mån variationen är statistiskt representativ i förhållande till den generella gruppen barn till homo- och bisexuella föräldrar går inte att uttala sig om mot bakgrund av studiens kvalitativa utformning. Informanterna i denna studie representerar enbart sig själva. I följande avsnitt skall informantgrupp presenteras närmare.

4.1 Informantgruppen

Sammantaget genomfördes 44 intervjuer, och de individer som intervjuades kommer i den fortsatta texten att benämnas informanter.¹ De individer som hade anmält sitt intresse (dvs. tonåringar och unga vuxna samt föräldrar) kontaktades under vintern 1999/2000. Efter att ha haft telefonkontakt med 25 unga vuxna respektive tonåringar visade det sig att fyra av dessa hade flyttat, utomlands eller till

¹ Termen informant istället för intervjuperson. Det är en term som återfinns i antropologisk och sociologisk forskning men som alltmer kommit att användas i samhällsvetenskapligt/humanistiskt inriktade studier. Ordvalet tydliggör att det handlar om kvalitativa intervjuer och att intervjusamtalet ses som en gemensam angelägenhet för både informant och intervjuare, snarare än att det är intervjuaren som "drar ut" information från den som intervjuas (Zetterqvist Nelson, 2000).

annan ort, utan möjlighet att delta i studien. Av de 21 kvarstående valde 18 att delta. De övriga tre tackade nej till deltagande med hänvisning till sin redan aktiva medverkan i andra studier eller mediasammanhang eller till tidsbrist på ett generellt plan. De övriga 13 i denna informantgrupp, enbart tonåringar, kontaktades i samband med att kontakt togs med föräldrar/familjer, som i intresseanmälan anmält sig som familj.

Vad gäller föräldrarna kontaktades 21 personer som anmält sitt deltagande. I fem fall fanns inte telefonnummer angivet varvid jag skrev brev med information och en förfrågan om deltagande i studien. Breven besvarades i två fall per telefon där personerna var positiva till att delta, varvid tid för intervju bestämdes direkt. I ett fall besvarade informanten per brev och tackade nej till att delta med hänvisning till besvärliga omständigheter i familjen. I två fall besvarades inte brevet överhuvudtaget. Telefonkontakt togs med 16 personer som uppgivit telefonnummer, varav 11 omedelbart valde att tacka ja till att delta. Av de övriga tre tackade en person nej till ett deltagande p.g.a. kritik mot studien, i två fall gick det inte att hitta möjlig tid för intervju samt två som ej var möjliga att nå. Eftersom studien genomfördes under begränsade tidsmarginaler, valde jag att avsluta sökandet efter informanter efter att ha fått kontakt med 13 föräldrainformanter. I uppdraget ingick att intervjua 10 föräldrar, varvid 13 intervjuer överskred denna gräns. Flertalet informanter är föräldrar till de tonåringar som intervjuades.

Tonårsinformanterna samt de unga vuxna, som ibland för enkelhetens skull kommer att benämnas som "barninformanterna", presenteras som grupp i bilaga 1. Uppgifter som föräldrarnas utbildningsbakgrund, boenderegion, familjesituation under uppväxten anges i avsikt att ge läsaren insikt om inneboende olikheter i informantgruppen och inte som utgångspunkt för en diskussion om gruppens representativitet i förhållande till en större population (Weston, 1991, s. 12). Men med hänvisning till min forskningsetiska skyldighet att skydda informanternas personliga identitet och att tillförsäkra dem anonymitet presenteras inte informanterna i relation till dessa bakgrundsfakta. Informanterna har givits fingerade namn (förnamn för enkelhetens skull) vilket presenteras i tabell 1 och 2 nedan.² Dessa fingerade namn återfinns i intervjuer där uppgifter som är av intresse i det sammanhanget anges närmare. Vissa detaljer som inte hade ett avgörande inflytande på det som redovisas har emellertid ändrats på ett sätt som försvårar identifiering utan att förändra förutsättningar för ett resonemang om aktuella tolkningar.

² Möjligheten fanns att enbart ange kodnummer för intervjuerna, som angav kön och ålder. Det var emellertid mer ändamålsenligt att använda fingerade namn, eftersom det möjliggjorde att återge vad någon sagt, inte bara i ett sammanhang, utan också i andra. I "barnintervjuerna" fanns det också anledning att lyfta fram den individuella livshistorien varvid det fingerade namnet också bidrog till att lyfta fram individuella aspekter.

Tabellerna nedan syftar till att ge läsaren en översiktlig bild av gruppen vad gäller ålderskategorier, kön och fingerade namn.

Tabell 1: Unga vuxna (11 kvinnor och 5 män)

	<u>Namn</u>	<u>Ålder</u>
1	Fredrik	19
2	Lotta	21
3	Susanne	21
4	Anne	21
5	Denise	23
6	Johan	23
7	Eva	23
8	Jonna	25
9	Terese	25
10	Mikael	25
11	Marie	27
12	Cecilia	27
13	Judith	27
14	Rikard	28
15	Tommy	28
16	Kristin	28

Tabell 2: Tonåringar (7 flickor och 8 pojkar)

	<u>Namn</u>	<u>Ålder</u>
1	Åsa	14
2	Kristoffer	14
3	Nils	14
4	Felix	14
5	Patrik	14
6	Karl	15
7	Erika	15
8	Malin	15
9	Josef	16
10	Maria	16
11	Henrik	17
12	Johannes	17
13	Karin	17
14	Madeleine	17
15	Carolin	17

De döttrar och söner som intervjuats karaktäriseras av att majoriteten har växt upp i en familj med biologiska föräldrar som inledningsvis haft en heterosexuell relation. Av de sammantaget 31 informanterna har 26 någon gång under sin uppväxt levt med båda sina biologiska föräldrar. De fem undantagen från detta rör sig om fall då den biologiska fadern har avlidit, aldrig haft kontakt med barnet eller aldrig bott med men regelbundet träffat sina barn. Föräldrarna har därefter skilt sig, varvid en förälder "kommit ut" som homosexuell och – ibland – inlett en homosexuell relation. Detta betyder att många informanter kan berätta om skilsmässor. Flertalet av informanterna har kontakt med båda sina biologiska föräldrar. Detta överensstämmer med den bild som förmedlas i den rapport som genomförts av Kommittén för barn i homosexuella familjer i samarbete med SCB (2000). Rapporten visar att äldre barn (över 12 och uppåt) till homosexuella oftast har tillkommit i en heterosexuell familj och inledningsvis växt upp i en sk. kärnfamilj. Däremot visar det sig att yngre barnen i homosexuella familjer i större antal tillkommit inom ramen för en redan etablerad homosexuell relation.

I stort sett alla de informanter som levt med båda biologiska föräldrarna har också kontakt med sina biologiska föräldrar vid tiden för intervjun. Det sker på olika sätt och i olika grad givetvis, men kontakt i den bemärkelsen att man träffas ibland och har kännedom om varandras livssituation.

Bland föräldrarna som intervjuats är flertalet mödrar, vilket följer ett traditionellt mönster där kvinnor oftare blir vårdnadshavare efter skilsmässor. Jag har valt att inte tilldela föräldrainformanterna fingerande namn utan här används de koder som presenteras i tabell 3 nedan under kolumnen Informanterna. Detta är relaterat till att i föräldrarnas fall har de individuella livshistorierna givits mindre utrymme och en mer tematiskt inriktad presentation av det empiriska materialet har gjorts.

Tabell 3: Föräldrainformanterna består av 10 mammor (M) och 3 pappor (P). Familjesammansättning avser tiden för intervjun.

Informanter	Sambo/partner	Särbo/ensam	Vårdnad barn
M 1	-	-	1
M 2	X	-	Vuxna barn
M 3	X	-	3
M 4	X	-	2
M 5	-	X	2
P 6	X	-	1
M 7	-	X	2
M 8	-	X	1
P 9	X	-	2
P 10	-	X	1
M 11	X	-	1
M 12	-	X	2
M 13	-	X	2

Här återfinns alltså tio lesbiska mödrar och tre homosexuella fäder. Av föräldrainformanterna bor sex i storstad och sju stycken i mindre kommuner respektive landsbygd. Sex lever ensamma med barn, sex lever med barn och partner samt tre träffar barnen regelbundet på helger och vissa veckodagar. Nio av informanterna har barn som tillkommit i heterosexuell relation, två har barn som tillkommit i tillfällig heterosexuell relation samt en informant har barn som tillkommit i homosexuell relation.

Sammantaget representerar informanterna, barn som föräldrar, 26 familjer och olika "representanter" för dessa familjer har intervjuats. Det har varit till fördel att möta flera familjemedlemmar för att kunna lyfta fram hur komplext ett familjemönster utvecklar sig, och hur syskon relaterar på olika sätt till sina föräldrar

4.2 Kvalitativa intervjuer

En kvalitativ intervjumetod användes och djupintervjuerna var halvstrukturerade (bilaga 2). De frågor respektive samtalsämnen som återfinns i intervjuguiden bör ses som förslag och riktlinjer i de samtal som genomfördes. Det primära syftet i intervjun var att få till stånd ett samtalsklimat där informanten gavs utrymme att berätta om det som hon/han fann viktigt i relation till frågan om föräldraskap och homosexualitet. Intervjuerna genomfördes i de flesta fall i informanternas hem, i

andra fall träffades vi i offentliga miljöer som kaféer och bibliotek, i enlighet med vad som var funktionellt och vad informanten själv önskade. Intervjuerna tog mellan 45 minuter och två timmar. Alla intervjuerna spelades in på ljudband förutom vid tre tillfällen, då mer strukturerade intervjuer genomfördes och svaren antecknades under intervjuens lopp för att omedelbart efter intervjun skrivas ut i sin helhet. Detta senare alternativ valdes i tre fall, då tidsutrymme inte medgavs för en öppen intervju (två fall) respektive vid en inställd resa (ett fall) som gjorde att en telefonintervju fick ersätta en kvalitativ djupintervju. Dessa intervjuer har emellertid behandlats likställt med övriga intervjuer.

Intervjuuppläggnings påminner om vad Elliot Mishler kallar fokuserade intervjuer (eng. "focused-interviews"). De genomförs med fokus på en specifik händelse med frågor rörande hur denna händelse inverkat på och påverkat livet för informanten (Mishler, 1986/1995, s. 96–99). Intervjusamtalen ses utifrån detta perspektiv som en gemensamt utförd handling och en social praktik. Det är ett synsätt som bottnar i en kritik av antagandet att vad som sägs i en intervju kan relateras till en tänkt verklighet och därmed bedömas som sant eller falskt (ibid, s. 52–65).

I de intervjuer som genomfördes eftersträvade jag att som intervjuare så långt möjligt skapa underlag för samtal där informanten fick stå i centrum. Informanterna framstod ofta som mycket intresserade av att dela med sig av sina erfarenheter. Under intervjusamtalen tog jag som intervjuare emellertid aktiv del av vad som sades.³ Det innebar också att jag så långt möjligt försökte att besvara frågor som informanterna hade om mig som person om exempelvis min familjesituation och sexuella orientering. Betydelsen av att klargöra att jag levde i en heterosexuell relation kom jag allteftersom studiens gång att bli varse. Det var viktigt inte minst i relation till föräldrainformanterna. Många beskrev hur det kunde vara svårt att berätta om pågående och utsatta situationer för en person som det fanns anledning att tro inte kunde identifiera sig med livet som homosexuell, med tanke på informanternas erfarenheter av att bli stigmatiserade eller misstolkade.

Detta berör frågan att som forskare inte känna till och vara införstådd i informanternas livsvillkor och, i nästa steg, vad detta innebär för intervjusituationen. Det kan skapa en distans i den tillfälliga relation som byggs upp i en intervjusituation. Min upplevelse är emellertid att jag med mitt "annorlundaskap" i jämförelse med föräldrainformanternas sexuella orientering kunde ställa en rad naiva frågor som också gynnade framväxten av berättelser. Jag uppfattar att intervjusituationen i hög grad också präglades av *andra* faktorer som t.ex. om informanterna kunde identifiera sig med min roll som forskare (dvs. liknande utbildningsbakgrund), eller med individuella egenskaper såsom sätt att

³ Catherine Riessman beskriver en intervjusituation i vilken hon som intervjuare pendlar mellan olika förhållningssätt. I perioder där informanten formar en sammanhängande och detaljrik berättelse förblir Riessman tyst och intensivt lyssnande. I nästa stund är det Riessman själv som intervjuare, som ber informanten att specificera sig kring vissa detaljer, vilket ger underlag till utvidgad berättelse (Riessman, 1997, s. 34–44). Margareta Hydén beskriver hur man som intervjuare genom ett aktivt lyssnande, har möjlighet att under intervjuens gång kontrastera informantens olika berättelser och sätt att berätta i syfte att fördjupa och utvidga samtalet (Hydén, 1992, s. 64).

samtala och interagera på Mina personliga erfarenheter av föräldraskap var också viktiga som utgångspunkt för att spinna vidare i samtal om föräldraskapets villkor.

Många av informanternas frågor gällde också sekretess och behandling av intervjuaterialet. Jag försökte givetvis så långt möjligt besvara informanternas frågor och bemöta vissa specifika krav. Detta samtalsämne blev ofta infallsvinklar och diskussioner kring själva kärnfrågan rörande barn i homosexuella familjer.

Intervjuutskriften kom sammantaget att bestå av 1300 sidor text. De intervjuutdrag som redovisas är transkriberade på ett sätt som ligger nära talspråkets pauser och ordföljd samtidigt som läsvänligheten har beaktats. En transkriptionsguide återfinns i bilaga 3.

4.3 Bearbetning och tolkning

En kvalitativ bearbetning tar sin utgångspunkt i det empiriska materialet. Arbetet med intervjuerna inleddes med ett antal genomläsningar. Det handlar både om att finna kategorier som grund för sortering av intervjuerna i sin helhet och att söka efter återkommande teman i materialet. En löpande indexering av olika samtalsämnen som togs upp i intervjuerna genomfördes som ett sätt att skapa en översikt av intervjuerna "på tvären". Parallellt utformades också en förkortad version av varje enskild intervju. Denna bearbetningsprocess ledde fram till ett innehållsligt bearbetat empiriskt material, möjligt att överblicka på ett generellt plan och där jag samtidigt kunde lokalisera specifika teman. Med utgångspunkt i studiens syfte och de centrala frågor som ligger till grund för studien inleddes därefter nästa steg i bearbetningen. Det betyder inte att närheten till empirin övergavs. Ett kvalitativt tolkningsarbete är en cirkulär process, där frågor som ställs till materialet alltid leder till både tillbakablickar och nya frågor, och där sökande efter mening rör sig mellan olika nivåer (Smith, 1995). I den empiriska redovisning som följer i nästkommande avsnitt, först av intervjuerna med söner och döttrar därefter av föräldrantervjuerna, inleds respektive avsnitt med en redogörelse av vissa karaktäristiska aspekter av bearbetningsprocessen som också hade ett avgörande inflytande på hur de empiriska fynden kom att presenteras.

5. Intervjuer med döttrar och söner

Mot bakgrund av den översikt samt noggranna genomgång av varje enskild intervju som skapats i den inledande bearbetningen kunde tolkningsarbetet med intervjuerna som genomförts med barn till homosexuella inledas. När det som berättades i intervjuerna relaterades till studiens primära frågeställning rörande barns upplevelse av föräldrars homosexualitet gick det att urskilja tre kategorier varvid intervjuerna sorterades i tre grupper.

Den första gruppen består av 14 intervjuer (5 tonåringar och 9 unga vuxna) där informanterna framställer föräldrarnas homosexualitet som oproblematisk. Dessa informanter berättar om positiva upplevelser av att leva med homosexuella föräldrar. Detta är emellertid inte liktydigt med en "lycklig och problemfri barndom". Här återfinns också beskrivningar av både svåra och besvärliga erfarenheter. Föräldrarnas homosexualitet presenteras dock inte som ett problem utan som något naturligt och självklart i dessa informanternas liv. I nästa grupp, sammantaget 13 intervjuer (10 tonåringar och 3 unga vuxna), beskrivs föräldrarnas homosexualitet som problematisk sett ur barnets relation till sin närmaste omgivning. I flertalet av dessa intervjuer framställs emellertid dessa problem som övergående. Det handlar främst om problem med att berätta om föräldrarnas homosexualitet för jämnåriga kamrater dvs. frågor rörande öppenheten inför omvärlden. De problem som framställs är av mer eller mindre långvarig karaktär. Signifikativt för denna grupp är för det första att tonårstiden kommer i förgrunden, för det andra att informanterna talar om sin förälder/sina föräldrar i positiva termer. Den tredje gruppen består av 4 intervjuer där en starkt negativ bild av föräldrarnas homosexualitet presenteras. Det är enbart unga vuxna som återfinns i denna grupp. Signifikativt för denna grupp är att den homosexuella föräldern ifrågasätts av informanten, samt att familjerelationerna framställs som bristfälliga och destruktiva i en rad olika avseenden.

Det fanns emellertid anledning att granska denna uppdelning i tre grupper sett i relation till de båda informantgrupperna. I gruppen unga vuxna dominerar nämligen framställningar av föräldrarnas/föräldrarnas homosexualitet som en *antingen* positiv *eller* negativ upplevelse. I tonårsgruppen får däremot beskrivningar av problem rörande öppenhet gentemot omvärlden (främst jämnåriga kamrater) en framträdande plats. Detta genererar en viktig fråga rörande betydelsen av *tidpunkten* för när man berättar om sina upplevelser och erfarenheter från barndomen och hur det inverkar på den livshistoria som skapas i intervjusituationen. Att berätta om sitt liv här-och-nu skiljer sig från det rekonstruerande som görs av barndomen när informanten ser tillbaka på vad som varit och med hjälp av minnesbilder och hägkomster skapar en berättelse. Flera av de unga vuxna, liksom de äldre i tonårsgruppen, beskriver problem med öppenhet som ett övergående fenomen. I flera av de unga vuxnas intervjuer återfanns t.ex. kommentarer om snabbt övergående problem att som tonåring ställas inför sin förälders homosexualitet.

Samtidigt förmedlar tonåringarna en stark bild av problem vad gäller öppenhet i ett pågående vardagsliv. Detta antyder emellertid betydelsen av att uppmärksamma frågan om öppenhet i termer av en "process" där föräldrarnas homosexualitet ges olika betydelse beroende av ens ålder och andra livsomständigheter, och att det går att urskilja en förändring som går mot en större öppenhet.

Den process som går att urskilja i det empiriska materialet påminner om vad som skildras i s.k. "komma-ut"-berättelser (Henriksson, 1994, s. 210-214; Lundahl, 1998, s. 67-69; Weston, 1991, s. 15). "Komma-ut" är en etablerad beteckning för homosexuellt identitetsskapande som avser att beteckna den komplexa process som består av dels insikt om och acceptering av ens homosexualitet dels sättet att hantera ens homosexualitet i relation till den sociala omgivningen. Att "komma ut"-processen också kan urskiljas i anhörigas reaktioner har påvisats i tidigare forskning på området (Strommen, 1993). I föreliggande studie rör det sig inte om insikt om och öppenhet med egna homosexuella känslor utan om ens föräldrars homosexualitet. Det handlar om barns sätt att ge betydelse åt föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet. Här återfinns vi berättelser som å ena sidan klarlägger vad barn kan uppleva, både i positiva och negativa termer, å andra sidan berättelser som antyder att dessa erfarenheter och upplevelser också förändras över tid, ett skeende som är fruktbart att analysera i processtermer. Detta utgör utgångspunkt för hur analysen av en rad döttrars och söners personliga berättelser om homosexuella föräldrar skall presenteras. I följande två avsnitt kommer först barnets/ungdomens första (ibland plötsliga) eller växande insikt om föräldrarnas homosexualitet att diskuteras. I nästa avsnitt är det barnets/ungdomens sätt att fortsättningsvis hantera denna insikt/information gentemot omgivningen som står i centrum för ett resonemang.

Att förmedla dessa unga informanternas erfarenheter och upplevelser utifrån ett processperspektiv har visat sig fördelaktigt ur flera synvinklar. Det bidrar till att framhäva och tydliggöra den *variationsrikedom* som återfinns i intervjumaterialet som gäller både skillnader när individers livshistorier jämförs sinsemellan och de skillnader i upplevelser som visar sig i en individs livshistoria över tid. Valet att låta processen bli central i presentationen av materialet innebär emellertid inte att kategoriseringen i tre grupper bortses ifrån. I den fortsatta texten kommer denna uppdelning som genomförts mot bakgrund av informanternas berättelser om upplevelser av föräldrarnas homosexualitet att kvarstå. Det är motiverat av följande skäl. Kategoriseringen anger på ett tydligt sätt att ungefär hälften av informanterna berättar om homosexualitet, den homosexuella föräldern och hennes/hans partner som något positivt, viktigt och oproblematiskt. Detta kommer att redovisas mer ingående i avsnittet som följer nedan, under rubriken "Det blev som en naturlig grej". I föreliggande rapport ges emellertid ett proportionellt sett större utrymme åt att diskutera och resonera kring *problem* och *svårigheter* som informanterna beskriver. Anledningen till detta är att analysen av dessa beskrivningar bidrar till att på ett fruktbart sätt belysa en rad viktiga frågor som är av betydelse sett i relation till studiens primära syfte.

5.1 Mötet med föräldrars homosexualitet

I följande avsnitt skall barnets insikt om och möte med föräldrarnas (föräldrarnas) homosexualitet behandlas. Det går att urskilja två olika sätt att beskriva insikten om och mötet med föräldrarnas homosexualitet. Här finns informanter som berättar om en specifik tidpunkt när de kommer till insikt om föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet. Det kunde röra sig om ett samtal där mamma eller pappa öppet presenterade sin partner, eller en situation där barnet själv förstod vad för relation föräldern hade med sin partner av samma kön. Andra berättar om hur föräldrarnas homosexualitet aldrig framstod som en överraskning, utan hur detta alltid varit något självklart. Detta sätt att beskriva mötet med föräldrarnas homosexualitet är den vanligaste beskrivningen bland dessa informanter. Det karaktäriseras av att det inte finns någon specifik punkt eller kritisk händelse som varit avgörande utan uttryck som "naturligt" och "självklart" återkommer i detta berättande. Jag tolkar användandet av dessa termer som ett sätt att lyfta fram föräldrarnas homosexuella relation som något odramatiskt och vanligt, i betydelsen händelser som ingår som del i det vardagliga livet.

"Det blev som en naturlig grej"

Under den här rubriken presenteras analysen av framförallt 14 av de 31 intervjuerna. Det handlar om 9 intervjuer med unga vuxna och fem tonårsintervjuer. Detta innebär att i knappt hälften av det totala antalet intervjuer återfinns beskrivningar av föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet som något "vanligt", "naturligt" och "självklart" med informanternas egna ord. Det följs också av beskrivningar av positivt laddade relationer med både föräldrar och deras partners.

I de berättelser där informanterna framställer föräldrarnas eller föräldrarnas homosexualitet som något naturligt och självklart återfinns alltså i vissa fall angivelser av en specifik händelse som informanten framhäver som den tidpunkt då han eller hon "förstod" hur saker och ting hängde ihop. Johan, 23, berättar om när mamman och hennes partner flyttade ihop i ett stort hus. Johan, ett av fyra barn som bodde med sin mor, springer runt med sin syster och undersöker det nya huset. Här inträffar en händelse som får dem att förstå att mammans och hennes partners relation är en kärleksrelation.

Så sprang vi runt och jagade i huset och så sprang vi in där // i sovrummet // AHAA.. här står bara **en** säng och då tittade vi på varann.. och liksom menade på att.. ja det måste va det här //.. // kan vart i 5 minuter sen var det inget mer med det.. sen sprang vi vidare.. så märkvärdigare än så var det inte.

Detta korta narrativ antyder hur syskonens konkreta upptäckt av att mamman och hennes partner delar inte bara sovrum utan säng bidrar till en fördjupad förståelse av relationens karaktär. Att dela både sovrum och säng implicerade att mamman delade säng med sina nya partner istället för som tidigare med barnens pappa.

Johan minns detta som en händelse som han sedan inte reflekterade över i ett längre perspektiv utan därefter fortsatte livet som vanligt.

Dessa upptäckter eller plötsliga insikter hör som sagt till undantagen i den grupp av informanter som talar om föräldrarnas homosexualitet som något självklart och naturligt. Här framträder snarare en rad försök att återge en känsla av att det faktum att föräldrarna, eller en av föräldrarna, levde i en homosexuell relation flöt in ett pågående vardagsliv. Det går inte att urskilja en specifik punkt eller kritisk händelse som bidrar till en plötslig insikt eller förståelse vad gäller familjesituationen. Mikael, 25, säger angående sin uppväxt med mamman och hennes partner att "man hade ju lärt sig att det var naturligt". Fredrik, 19, beskriver sitt familjeliv som att "det har liksom flutit på som i en normal familj". Erika, 15, säger att hennes familj är "vanlig" och att en lesbisk mamma är "inget särskilt". Ord som "normalt" och "naturligt" är centrala i dessa berättelser där familjelivet framställs just som vilket familjeliv som helst. Föräldrarnas sexuella relation blir inte framträdande i själva *utövandet* av familjelivet, i familjelivets praktiker, vilket kan sägas utgöra ett viktigt kännetecken på familjeliv i en mer traditionell mening. Den vuxna kärleksrelationen återfinns i dessa berättelser men dess sexuella karaktär är inte framträdande, utan det är de vuxna med sina personligheter och i sin egenskap av antingen biologiska föräldrar eller "läsasföräldrar" till barnen som ges framträdande positioner i berättelserna.

Beskrivningar av mötet med föräldrarnas homosexualitet som något naturligt och självklart innebär inte på ett givet sätt att informanterna beskriver en barndom som en tid utan sorg och problem. Tvärtom, många informanter lyfter fram svårigheter, inte minst sorgen över föräldrarnas skilsmässa. Susanne, 21 säger angående mammans planer på att flytta ihop med en kvinna:

Jag verkar inte ha tyckt det var konstigt för jag pratade glatt om det i skolan och fattade inte att det var underligt.. jag kommer inte ihåg att jag tyckte det var konstigt.. det var ingen stor sak.

Susanne var sju år vid detta tillfälle och hon menar att det svåra bestod i skilsmässan mellan föräldrarna som alltså föregick mammans planer på att flytta samman med sin flickvän. Susanne beskriver hur hon fortfarande kan känna ilska och besvikelse över föräldrarnas skilsmässa. Ett återkommande tema i många informanters berättelser om odramatiska upplevelser av föräldrarnas homosexualitet är att skilsmässan har varit svårare att försonas med, än att en förälder involverat sig i en homosexuell relation.

Det kan i detta sammanhang vara viktigt att påminna sig om att i Sverige har mellan en tredjedel och hälften av alla 18-åringar varit med om en skilsmässa i familjen (Hwang & Nilsson, 1996, s. 241). En hög förekomst betyder dock inte att skilsmässan inte inverkar på barnens upplevelser. Barn sörjer sin 'gamla' familj och bär på starka och levande minnen av denna händelse. Studier har också visat att många skilsmässobarn när en dröm om återförening (ibid, s. 242), vilket också framgår med stor tydlighet i denna studie. Carolin, 17, hävdar att skilsmässan som föräldrarna genomgick när hon var tio år var ett "rent helvete" för henne.

Föräldrarna och familjen var "världsalltet" som raserades när skilsmässan blev ett faktum. Mot den bakgrunden, menar Carolin, att pappans pojkvän kom att underlätta för henne att hålla en romantisk dröm vid liv, nämligen den att föräldrarna skulle återförenas. I Carolins värld kunde en man aldrig ersätta hennes mor. Carolin påvisar emellertid att hennes syn på vad som utgör *familjen*, och vilka som ingår i hennes familj, har förändrats. Carolin hade efter skilsmässan svårt att se hur mamman, pappan och syskonen kunde utgöra en familj när de inte längre bodde tillsammans. Det utgjorde grunden för en längtan efter återförening, eftersom skilsmässan skakat om hennes bild av familjen som bestående av "mamma, pappa, barn". Nu betonar Carolin hur hon återigen kan se sin familj som bestående av både mamma och pappa, fast i ny form. Familjen är nämligen utökad, och breddad, så tillvida att pappans sambo också utgör en viktig person i familjen.

Anne, 21, berättar också om en skilsmässa under uppväxten. Anne var sju år när hennes föräldrar skildes. Hon beskriver sina känslor inför mammans dåvarande flickvän med följande ord: "jag var inte irriterad över att hon var en tjej utan mer att det var nån som tog min mamma dvs. att mamma inte bara var min". Anne jämför denna irritation med den ilska hon kände inför att pappan träffade en kvinna och menar att det handlar om barnets ovilja att se en förälder ha relationer med andra vuxna än varandra. Detta antyder hur en ny partner, oavsett kön, i barnets ögon också kan bli en bekräftelse på att föräldrarnas skilsmässa är ett faktum. Det handlar också om hur en ny partner även kan uppfattas som en störning i relationen mellan barnet och föräldern, som kanske levtt själva under en viss tid utan andra vuxna i familjen (Öberg & Öberg, 1987/2000). I en brittisk djupintervjustudie från 1980 visar det sig att 21 barn i homosexuella hushåll beskriver separationen mellan föräldrarna som svårare och mer traumatisk än föräldrarnas homosexualitet (Lewis, 1980). Denna bild bekräftas också i föreliggande studie med dess återkommande beskrivningar av hur föräldrarnas skilsmässa framställs som det stora problemet, som ungdomarna och de unga vuxna visserligen kan acceptera men ändå känna sorg och besvikelse över.

Det finns också andra problem vid sidan av sorgen över skilsmässan som framställs som mer besvärliga än föräldrarnas homosexualitet. Kristin, 28, berättar om när hon var tio år och mamman inledde ett förhållande med en kvinna. Det som var besvärligt i mammans relation var inte att det var en *kvinna* utan att relationen mellan de båda kvinnorna var mycket konfliktfylld. Den homosexuella relationen var av mindre betydelse jämfört med de påfrestningar som den dramatiska relationen medförde. När mamman senare inledde en ny relation, som på sikt ledde till partnerskap, kom detta att betyda väldigt mycket för Kristin. Denna partner kom att bli en viktig person, en "gåva" och en "fin människa", som Kristin uttrycker det. Deras relation och partnerskap är idag "så självklart liksom och hon är...hon är sån som alltid finns". Kristin berättar också hur hennes barn knyter an till både mormor och mormors partner, den senare som en viktig och spännande person som ofta efterfrågas och omnämns av barnbarnen.

Ett annat exempel på problem som inte handlar om föräldrarnas sexuella orientering framkommer i intervjun med Anne, 21 år. Hon beskriver sin uppväxt

med den heterosexuella föräldern, i det här fallet pappan, som fick vårdnaden om barnen när föräldrarna skildes, som en uppväxt som präglades av pappans personliga psykiska problem. Helgbesöken hos modern och hennes partner framställs av Anne som lugna öar i ett för övrigt splittrat och för barn svårbemästrat liv. Som en kontrast mot dessa berättelser om problem och konflikter finns också några barndomsberättelser som präglas av upplevelser av lycka.

Olika bilder av det goda familjelivet

I dessa berättelser målas bilden av en god barndom upp. Det betyder inte att dessa informanter inte varit med om en skilsmässa eller andra svårbemästrade omständigheter, men dessa händelser *dominerar* inte berättelsen. Cecilia, 27, beskriver hur hennes "homosexuella familj" var

mer öppen och kanske mer gladare och mer gemytlig och tar in mera folk i hemmet än vad kanske en så att säga ordinär mamma pappa barn familj gör.. men jag kan inte säga att jag vet.. för jag har inte levt i nån.

Cecilia säger visserligen att hon har ringa erfarenhet av en s.k. kärnfamilj eftersom föräldrarna skilde sig när hon var mycket liten, men hon kan ändå jämföra med pappans nya familj som hon träffat regelbundet under uppväxten. Livet med pappan och styvmodern präglades av vad hon lätt ironiskt kallar ett " normalt liv", ett liv som emellertid inte hade samma grad av spänning som livet med modern. Cecilia är självkritisk och frågar sig huruvida hon kanske förskönar bilden men återkommer gång på gång till hur livet med modern och hennes partner har präglats av öppenhet och stor livsglädje, trots skilsmässa, en rad flyttningar och separationer. Det har varit ett liv som varit spännande och roligt för ett barn, med mycket olika människor och mycket aktiviteter. Cecilia har idag regelbunden kontakt med både mamman och hennes idag f.d. partner, den kvinna Cecilia växt upp med. På liknande sätt beskriver Johan, 23, sin barndom som en lycklig tid. Johan kommer, liksom Cecilia, ursprungligen från en s.k. kärnfamilj som splittrades då föräldrarna skilde sig när han var sex år. När Johan sedan var tio år flyttade modern samman med en kvinna som enligt Johan "är mer av föräldragestalt för mig än vad pappa är exempelvis". Deras liv i villaområdet i den lilla staden präglades av att de var en familj som andra. Föräldrarna var öppna med sin relation och påtog sig båda ett aktivt föräldraskap så tillvida att de turades om att gå på föräldramöten och att ställa upp som aktiva föräldrar i diverse fritidssammanhang. De båda kvinnorna visade med sitt sätt att vara att huset var öppet för barnen och alla deras kamrater. I denna livshistoria framställs den homosexuella familjen som vilken familj som helst.

Vad som är intressant är att det verkar som att bilden av den vanliga och normala familjen kan användas i olika syften. Cecilia lyfter fram bilden av den normala familjen som något som är mindre spännande och som inte bärs upp av samma livsglädje och utmaningar som livet med mamman och den "homosexuella familjen" erbjöd. Johan däremot lyfter fram mamman och hennes partners sätt att

skapa ett familjeliv som vilken familj som helst, som utgångspunkt för ett gott barndomsliv. Gemensamt för dessa båda livshistorier är återkommande hänvisningar till de biologiska föräldrarna som positiva och viktiga personer. Det är personer som dessa unga vuxna idag också träffar och umgås med, dvs. relationen till föräldrarna har övergått till att bli en kamratlig relation med stark känsla av samhörighet. Här återfinns också beskrivningar av ett rikt familjeliv med en grundläggande känsla av att som barn alltid komma i första hand. Den homosexuella förälderns partner presenteras också som en viktig och betydelsefull person, inte bara under barndomen utan också idag. Vad som däremot skiljer berättelserna åt är i vilken grad homosexualiteten varit ett öppet samtalsämne i familjen. I Cecilias familj har homosexualiteten utgjort ett stort och betydelsefullt inslag såtillvida att mamman och hennes vänner varit mycket aktiva i sexualpolitiska sammanhang. Hemmet beskrivs som ett centrum för aktiviteter av politiskt karaktär med inslag av demonstrationer, teater, festivaler etc. Detta till skillnad från Johans familj där homosexualitet aldrig diskuterades öppet, och mamman och hennes partner inte var aktiva i sexualpolitiska sammanhang. Detta utslöt emellertid inte att den homosexuella relationen utgjorde en konkret och synlig aspekt av familjelivets praktiker.

Detta antyder hur olika förhållningssätt till öppenhet kan ta sig varierande uttryck i familjeliv. Det finns de informanter vars föräldrar inte talar om homosexualiteten och som inte drar in barnen i diskussioner och resonemang om vad det innebär att vara homo- eller bisexuell. Ett sådant förhållningssätt utsluter inte att föräldrarna däremot lever öppet med sin homosexualitet, i och genom sitt sätt att praktisera familjeliv. Andra informanter berättar om föräldrar som på ett tydligt sätt gått ut med sin homosexualitet, inte bara i sättet att leva utan också med orden och som i samtalsform väljer att tydliggöra och lyfta fram detta. Ytterligare ett exempel på hur öppenhetens praktik kan variera ges av Kristin, 28, som berättar om en förälder som deklarerar sig som öppen men att det var en öppenhet som mer praktiserades i ord än i handlingar. Dessa skilda förhållningssätt kan emellertid inte på ett entydigt sätt relateras till bestämda konsekvenser för barn.

I avsnittet ovan redovisas analysen av ett berättande om både positiva och negativa upplevelser från en barndom eller, som i tonåringarnas fall vid tiden för intervjun. Förälderns sexuella orientering beskrivs som något givet och självklart och framställs inte som upphov eller orsak till problem. Detta gäller intervjuer med unga vuxna (9 stycken) och fem tonårsintervjuer. Dessa fem tonårsintervjuer skiljer sig emellertid från resterande tio tonårsintervjuer som nu skall komma i fokus.

De övriga tio unga informanterna berättar visserligen om goda relationer till föräldrarna och om familjerelationer som är betydelsefulla, men mötet med och insikten om föräldrarnas homosexualitet beskrivs som svårt och problematiskt. Det verkar i hög grad vara relaterat till en medvetenhet om samhällets negativa attityder till homosexualitet som i sin tur inverkar på den betydelse som ungdomarna tillskriver förälderns homosexualitet. Ett liknande tema återfinns i några av de unga vuxnas livshistorier om hur tiden som tonåring och insikten om förälderns homosexualitet kom att bli något problematiskt.

"Det här var någonting som var konstigt"

De tonåringar och unga vuxna som beskriver sitt första möte med föräldrarnas homosexualitet som svårt och besvärligt antyder i olika grad hur detta möte präglas av en medvetenhet om hur homosexualitet värderas negativt i sociala sammanhang utanför familjen. Marie, 27, berättar hur föräldrarna efter skilsmässan satte sig ner med barnen och berättade om att mamman skulle flytta ihop med en kvinna.

Dom berättade det här för oss.. vi eller om det var jag var liksom medvetna om att det här var nånting som var konstigt.. och som var annorlunda //.. // det var ju det värsta man kunde vara.

Marie understryker att hon inte fann det konstigt för egen del utan "det var det att man visste att andra tyckte det.. liksom böjvävel det var det värsta man kunde säga". Om ett barn är medvetet om att homosexualitet värderas och ses som något negativt kan det få betydelse för barnets fortsatta sätt att hantera insikten om att en familjemedlem är homosexuell, i detta fall en förälder. Marie resonerar kring huruvida denna syn på homosexualitet sedan på ett icke avsiktligt sätt kom att förstärkas av en specifik händelseutveckling vad gäller själva hanteringen av konflikten i familjen. Marie krävde nämligen att mamman inte skulle vara öppen med sin lesbiska relation inför Maries väninnor, ett krav som mamman valde att tillmötesgå. Marie frågar sig om detta därmed fick den oönskade konsekvensen att mamman implicit medgav att homosexualitet *var* ett problem som borde döljas. Samtidigt finns det andra aspekter att beakta, enligt Marie, nämligen att detta krav från henne också kunde tolkas som en "hämdakt" för ilskan och besvikelsen över skilsmässan. Mammans sätt att bemöta kravet blev därmed kanske ett försök att lindra dotterns sorg. Oavsett hur detta kan förstås och tolkas ger Maries resonemang en inblick i familjedynamikens komplexitet och mångtydighet.

Informanter i denna studie beskriver alltså en medvetenhet om att stigmatiserande perspektiv på homosexualitet förekommer, inte minst i grupper med jämnåriga kamrater. Benny Henriksson och Pia Lundahl genomförde en kvalitativ studie – baserad på djupintervjuer och deltagande observationer – av ungdomars attityder till och syn på sexualitet och relationer. Vid tiden för studiens genomförande uppvisade ungdomarna ofta negativa attityder till homosexuella som samtidigt inte kunde ses som stabila och generella. Här fanns snarare en ambivalens inför homosexualiteten som visade sig inte minst genom ungdomarnas benägenhet att ändra sin negativa inställning när de kom i personlig kontakt med en eller flera homosexuella individer (Henriksson & Lundahl, 1993, s. 284-286). Henriksson och Lundahl visade också att fram för allt unga pojkarna uppvisade en stark homofobi, inte minst de som "omhuldar mycket traditionella könsroller" (ibid, s. 285). Bland ungdomarna i denna studie, som anger en medvetenhet om homosexualitet som en stigmatiserad kategori, går det att känna igen denna sk. "homofobi". Informanterna berättar emellertid också hur man som tonåring löst detta dilemma utan att, som Marie ovan, försöka dölja och hålla undan denna information från omvärlden.

"När pappa går ut och blir bög"

Denise, 23, berättar om hur hon vid tio års ålder frågade sin mor om det var så att pappa är bög. Att hon använde begreppet bög betydde inte att hon till fullo förstod vad det var; utan hon "visste egentligen inte vad det var mer än att det var inget som var speciellt bra". Här antyds en koppling mellan den sexualisering av ungdomars språk som kommit att uppmärksammas de senaste åren och innebörden i att ha en mamma som är lesbisk eller en pappa som är bög. När mamma bekräftade Denise' misstankar upplevde Denise starka känslor och reagerade med gråt och förtvivlan. Läget förändrades emellertid efter det att hon pratade med sin pappa om saken. Denise menar att hon på ett plan redan vetat om detta, och att *efter* det att hon fått tala med pappan själv om homosexualiteten "så var det nog inget.. då var det inget mer med det". Denise' berättelse om pappan och om hans homosexualitet påminner delvis om vad Madeleine, 17, berättar. Madeleine säger angående faderns homosexualitet: "det enda som varit negativt.. det enda för mig det var att jag inte fick reda på det direkt". Vad som beskrivs som svårt av båda dessa unga kvinnor är dels att som barn vara medveten om fördomarna mot homosexuella, dels att som barn *ana* att föräldern är homosexuell men att föräldern själv inte förmedlat detta till barnet. Madeleine säger att när hon väl kom till insikt genom att en kväll ringa upp fadern och fråga honom så lättade hennes bekymmer: "då är det så då vet jag det liksom". Madeleine säger att denna vetskap också underlättade för henne att gå ut och bemöta den homofobi hon stötte på i skolan och fortfarande möter i skilda sammanhang. Förutfattade meningar kommer alltid till korta inför ett personligt möte med någon man känner, hävdar Madeleine.

Det är också något som påvisats i tidigare forskning dvs. hur personlig kännedom om och nära relationer till homo- och bisexuella personer ligger till grund för en tolerant inställning till homosexualitet (Henriksson & Lundahl, 1993). Erving Goffman analyserar också ingående betydelsen av personlig kännedom som *en* möjlig, dock inte given, utgångspunkt för att dämpa och eller häva stigmatiserande perspektiv (Goffman, 1963/1973).

Gemensamt för Madeleine och Denise är att det för det första rör det sig om fäder, för det andra att de träffade sina fäder enbart på helger och på lov. Enligt döttrarna har dessa båda pappor haft svårt att berätta om sin homosexuella orientering, trots att barnen också umgicks med och regelbundet träffade fädernas partners. På liknande sätt berättar Carolin, 17, om det tillfälle när hennes pappa avsåg att "komma ut" för sin dotter. I hennes beskrivning återfanns visserligen inga starka reaktioner eller chocker på det pappan sade men hon framhäver den känsla av lättnad som följde på samtalet.

Då hade jag märkt att han ville säga nånting ett längre tag //..// jag bara kände det liksom att det var hela tiden att han kom.. ääää så liksom.. för han visste faktiskt inte hur vi skulle reagera.. om vi skulle bli arga eller ledsna eller glada eller hur //..// såmen jag tyckte det var jätteskönt liksom okej.. när han berättade det liksom.. för jag kände att han blev lättad.. och jag tyckte det var jättekul.. jag kände jag var glad och lättad och så. och sen förändrades inte så mycket min syn på

pappas dåvarande pojkvän.. utan det var liksom samma sak så jag vet inte om jag redan hade insett det här närstans.

Här framträder bilden av en far som tvekat inför att "komma ut" för sitt barn samtidigt som barnet någonstans redan anat och själv burit denna tysta vetskap. Enligt Denise och Madeleine handlade problemet just om de oklarheter och hemligheter som uppstod i relationen mellan barn och föräldrar, snarare än pappans sexuella orientering. Flickornas rädsla och oro i detta sammanhang gällde den tystnad som omhöljde homosexualiteten, snarare än homosexualiteten i sig, en ovisshet som också kunde leda till att barnet tog ta på sig ansvaret att inte avslöja eller riskera denna tystnad. Madeleine beskriver exempelvis hur hon som 12-åring blev alltmer rädd att avslöja fadern och hans partner i en intim situation, eftersom det skulle bli pinsamt för alla parter. När fadern väl kommit ut och klargjort sin homosexualitet, då orden uttalats, då försvann rädslan Madeleine bar på och hon kunde återigen både röra sig fritt och tala öppet.

De problem som dessa flickor beskriver handlar i lika hög grad om frågor rörande föräldrars öppenhet gentemot barnen på ett generellt plan. Att barns medvetenhet om föräldrars bekymmer och oro oftast är större än vad föräldrar själva är på det klara med har bekräftats i bl.a. studier av barn och skilsmässor. Det har visat sig viktigt att klargöra för barnen som ett sätt att tydliggöra och bekräfta tankar och känslor, annars riskerar detta att bli en börda för barn som i vissa fall också kan leda till skuldkänslor och oro (Goldinger & Magnusson, 1988, s. 47; Öberg, & Öberg, 1987, s. 62-79).

Sammanfattningsvis visar dessa empiriska fynd på öppenhetens betydelse i familjer där föräldrar lever i homosexuella relationer (Bigner & Bozett, 1990). Barn och ungdomar har behov av att omfattas i öppenheten och att i denna process också bemötas som jämlika parter. I Denise' och Madeleines fall återgick livet till det vanliga efter det att deras fäder "kommit ut" för dem, och pappans homosexualitet förknippades inte med något särskilt eller problematiskt och svårt. Madeleine valde att vid ett senare tillfälle flytta hem till pappan och dennes partner. Det är emellertid viktigt att understryka att den situation som beskrevs ovan av Madeleine, Carolin och Denise, kan uppfattas olika av inblandade parter. Denise har en yngre syster, också informant i föreliggande studie, som enligt egen utsago *aldrig* upplevt de svårigheter som Denise återger i sin livshistoria. I systerns redogörelse av förhållandet till pappan återkommer istället termer som "naturligt" och "självklart" såsom redovisats i föregående avsnitt. På samma sätt har Carolin bröder som, enligt Carolin, inte heller haft problem med pappans homosexualitet. Det finns därför anledning att uppmärksamma betydelsen av tidpunkt och ålder som faktorer som kan inverka på vilken innebörd en förälders homosexualitet får för barn. Dessa yngre syskon, som Carolin och Denise hänför till har varit i förskole- eller tidig skolålder när föräldern kom ut som homosexuell. Madeleine däremot har en äldre bror som enligt Madeleine *aldrig* varit öppen inför pappans homosexualitet, och som inte heller kunde tänka sig att delta i föreliggande studie. Hennes tolkning av detta är att det hör samman med broderns inträde i puberteten: "han börjar tvivla på sin läggning när pappa går ut och blir bög". Madeleine

framhäver broderns inträde i puberteten som något som kan inverka på vilken betydelse pappans homosexualitet tillskrivs dvs. att det handlar om söner i relation till sina homosexuella fäder.

Resonemanget har ovan till stora delar handlat om fäder. Amerikansk forskning har visat hur homosexuella fäder, till skillnad från homosexuella mödrar, beskriver stora svårigheter att berätta om detta för sina barn. När de väl har berättat om sin relation till en annan man har det visat sig leda till en större öppenhet, och därmed en större närhet till barnen (Bozett, 1980, 1987; Miller, 1979). Här finns det anledning att uppmärksamma hur en traditionell syn på maskulinitet och faderskap kan bidra till att de män som väljer att leva i homosexuella relationer och samtidigt vara aktiva som fäder, konfronteras med specifika hinder och svårigheter. I studier av maskulinitet har det påvisats att 'faderskap' och 'maskulinitet' i högre grad är sammankopplat med 'heterosexualitet' än vad fallet är när det gäller 'moderskap' och 'femininitet' (Connell, 1995). Detta kan utgöra en anledning till fädernas tveksamhet inför att komma ut för sina barn. Samtidigt bör det uppmärksammas att dessa fäder, som diskuterats ovan, inte heller levde med sina barn vid den tidpunkt som homosexualiteten gjordes till ett explicit samtalsämne, vilket kan vara en försvärande omständighet när man skall komma ut för sina barn.

Att som tonåring avvisa homosexualitet som samtalsämne

Det finns en tendens i intervjuerna som antyder hur föräldrars homosexualitet kan ges en specifik innebörd för tonåringar. Detta framkommer tydligt i intervjuerna med de tonårsinformeranter som framhäver homosexualiteten som problematisk. Med sitt sätt att berätta respektive inte berätta om föräldern och mötet med homosexualiteten samt vad de berättar, visar de på ett centralt tema. Detta tema handlar om att vara ung tonåring, att möta homosexualiteten i hemmet och i familjen samt att hantera detta i relation till den sociala omgivningen. Det rör sig om en variation som i olika grad kommer till uttryck i tonårsintervjuer där homosexualiteten presenteras som ett problem. Detta tema visar sig fram för allt i intervjuerna med en grupp på 5 pojkar runt 14–15 år samt i intervjuerna med två tonårsflickor. Men det är också viktigt att framhäva att vissa av de äldre informanterna också hänvisar till upplevelser i tonåren som påminner om vad de yngre informanterna ger uttryck för.

Tonåringarna ifråga förmedlar ett budskap både genom sitt sätt att prata, och sitt sätt att bemöta mig i intervjusituationen. Det handlar bl.a. om att ungdomarna har svårt att finna både ord och termer när intervjuens fokus dvs. homosexualitet skall uttryckas i samtal. Ungdomarna är tystlåtna, de säger att de inte minns och ett återkommande svar är "jag vet inte", följt av en axelryckning. Dessa intervjuer har en speciell karaktär inte minst i jämförelse med andra tonåringar, både yngre och äldre, som gärna pratar och berättar om sig själva och sin familj. Den situation som uppstår när intervjun skall genomföras kan därmed tolkas som ett exempel på ett vitalt problem för dessa tonåringar, nämligen *att prata om föräldrarnas homosexualitet med någon man inte känner*. Själva intervjusituationen kan sägas belysa tonåringarnas strävanden att hålla föräldrarnas sexuella läggning hemlig inför yttervärlden.

Först en beskrivning av hur första mötet med homosexualiteten skildras. Karl, 15, berättar om det tillfälle när hans mor sagt att hon blivit kär i en kvinna.

Jag gick kanske i sexan eller nåt ///...// då fick jag tydligen reda på det fast jag var så liten så jag fatta inte så mycket.. liten och liten jag gick i sexan.. jag var inte så insatt i det (Intervjuare: Vad sa mamma då?) Mamma sa nåt som 'jag har blivit kär i en kvinna ungefär' (paus) det är så länge sen så jag har svårt att minnas det.

Här vill jag rikta uppmärksamheten på Karls sätt att säga "jag har svårt att minnas det". Minnet hänvisas å ena sidan till som förklaring till varför han inte har så mycket att säga i saken. Å andra sidan kan Karls redogörelse ovan ses som relativt detaljerad vad gäller samtalen mellan honom och mamman. Detta kan tolkas som en ambivalens inför själva samtalsämnet. På liknande sätt berättar Nils, 14, om ett tillfälle när mamman talade med honom om sitt lesbiska förhållande.

Mamma berättade en gång på kvällen.. jag kunde inte sova och F. // *mammans flickvän* // var där och mamma kom in och berättade för mig.

Sedan klargör han att han inte minns mer om detta och visar tydligt att han inte vill utveckla samtalsämnet. Maria, 15, är visserligen mer ordrik och pratar mer än både Karl och Nils men hon har också ett undvikande sätt i relation till det centrala samtalsämnet i intervjuerna. Maria använder exempelvis aldrig termer som "homosexualitet", "lesbisk" eller "bög", vilket är en terminologi som många andra informanter utnyttjar gång på gång, ibland närmast som ett sätt att tydliggöra sin nära kännedom med dessa ord.

Dessa yngre informanter uppvisar med andra ord ett sätt att avvisa samtalsämnet som också kan tolkas som ett förhållningssätt som syftar till generellt avståndstagande från att tala om dessa ting utanför familjens och hemmets ramar. Informanterna visar med sina kroppar och sin metakommunikation att det är svårt, obehagligt och jobbigt att tala om föräldrarnas homosexualitet. Här återfinns också en tydlig medvetenhet om samhällets heterosexism, om än i en verbalt sett mer återhållsam stil jämfört med andra informanter som också berättar om sin medvetenhet om homofobi. Maria, 15, säger exempelvis att mamman har tur så tillvida "det är bra att det inte är femtio år sedan". Maria hänvisar på så vis till attitydskillnader och hur det skett en förändring i samhället vad gäller homosexualitet. Men hon betonar samtidigt att hon inte berättar om detta för någon, varken nära väninnor eller klasskompisar. Nils hänvisar till homosexualitet som något som "dom tycker illa om" och att ha en mamma som är lesbisk kan uppfattas som "konstigt eftersom man vill vara som alla andra". Kristoffer, 14, har blivit retad för att mamman lever i en lesbisk relation men säger att det enbart händer i vissa situationer. Han berättar:

dom retas ibland.. dom säger 'din mamma är läbb' eller nåt sänt ///...// men det är bara när vi är riktiga ovänner som dom säger sänt.. dom drar in sänt (paus) dom tar min ömmaste punkt.. fast det är det inte.

Denna beskrivning växer fram under stor vända, med långa pauser och trots att Kristoffer har mycket att säga i denna fråga verkar han samtidigt motvillig till att

berätta om det över huvud taget. Kristoffers sätt att prata om "ömna punkter" antyder emellertid något viktigt. "Ömna punkter" används när de unga pojkarna retar och trakasserar varandra. Att kalla en kamrat för exempelvis "krulltott" kan vara ett annat sätt att utnyttja en sådan öm punkt, säger Kristoffer. "Krulltott" kan i detta sammanhang tolkas på flera sätt. Det framstår som att Kristoffer antyder hur rasistiska stereotyper används på ett sätt som motsvarar negativa attityder till homosexualitet som han själv varit utsatt för. Termen kan också antyda hur kroppsliga olikheter, som exempelvis krulligt hår, kan användas för att retas med varandra. Andra informanter beskriver t.ex. hur de blivit retade med anledning av "en bred rumpa" som Carolin, 17, säger eller Marie, 27, som menar att glasögon kan användas i mobbingssyfte.

Ett viktigt fynd vad gäller ovan refererade ungdomars sätt att prata om sitt möte med homosexualiteten, och sin medvetenhet om en samhällelig heterosexism, är samtidigt deras tydliga framhävande av föräldrarna i en positiv anda och att relationen till föräldern är viktig. Här finns återkommande hänvisningar till en medvetenhet om att föräldrarna värnat om och prioriterat barnens intresse framför de egna.

"Hon läter oss alltid gå först"

Informanternas sätt att tala om detta kommer inte till uttryck i konkreta termer. De säger inte att de *älskar* sin mamma eller pappa eller att föräldrarna älskar dem, och de pratar generellt sätt mycket lite om sina föräldrar. Det går emellertid att finna specifika punkter i intervjuerna där bilden av en positiv relation skymtar fram. Karl, 15, säger om sin mammas homosexualitet att

För mig har det aldrig varit nåt särskilt.. mycket sådär det är väl mest för att kompisar och så andra.. för de har nog inte fått reda på det //..// det är ju bara bra för dom // *mamman och hennes flickvän*// om dom har hittat varann tycker jag.. så jag har inget emot det och jag har aldrig haft det heller så

Karl hävdar också sin åsikt att det är fel att se homosexualitet som en sjukdom men att han trots sin åsikt är rädd att *själv* bli associerad med detta. På samma sätt som det i samtalet med Patrick, 14, skymtar fram att homosexualitet är "okej" och "pappa är okej" men "jag vill inte att det ska komma ut". När Nils, 14 beskriver hur ingen i hans närhet känner till mammans lesbiska förhållande intygar han emellertid mycket tydligt att "mamma vet om detta.. det är inget med det". Nils återkommer (i knappa ordalag) flera gånger till att hans strävan att hålla mammans lesbiska förhållande hemligt är sanktionerat hos mamman. Det kan tolkas som ett sätt att betona att det han berättar inte skall ses som ett ifrågasättande av mamma utan det handlar om en strategi gentemot omgivningen.

Här finns ett sätt att prata om föräldrarna som antyder en medvetenhet om att alltid komma "första hand" hos sina föräldrar. Maria, 15, kastar i förbigående ur sig en kommentar som antyder en grundläggande upplevelse av sin förälder. Maria säger angående sin mamma "hon läter oss alltid gå först" där "oss" refererar till henne själv och hennes syskon. På liknande sätt uttrycker sig Marie, 27, angående

sina föräldrar "jag har alltid känt att dom satt oss i första rummet.". Dessa uttryck utgör ett viktigt kännetecken i flertalet av intervjuerna. I tonåringarnas berättande om konflikter, gräl och vad de ser som orimliga krav i familjelivet framskymtar samtidigt denna upplevelse av att föräldrarna vill dem väl och en medvetenhet om att föräldrarna agerar med utgångspunkt i en önskan om att vilja och eftersträva ett gott liv för barnen. Barnpsykiatern Lennart Ramström (1991) skriver att det är viktigt att komma ihåg att konflikter och gräl i familjen lika mycket handlar om att som tonåring pröva en självständig hållning gentemot föräldrarna. Föräldrarna utgör en del i den miljö som ungdomen skall ompröva och se i ett nytt ljus, vilket inte betyder att föräldrarna förlorar sin relationella betydelse som viktiga vuxna. Detta återspeglas i dessa berättelser. Trots gräl och konflikter, och trots ungdomarnas sätt att beskriva föräldrarnas sexuella läggning som ett problem, så presenteras föräldern som en viktig och betydelsefull person i dessa tonåringars berättelser.

Det finns emellertid en grupp informanter som förmedlar en *annan* upplevelse och erfarenhet vad gäller den berörda föräldern. Det handlar om de fyra unga vuxna som berättar om ett familjeliv som präglas av negativa upplevelser och erfarenheter. Det är livshistorier som pga. sin moraliska och emotionella laddning blir mycket "starka" barndomsberättelser.

Att avvisa både homosexualiteten och föräldern

I detta avsnitt kommer uppmärksamheten att riktas mot de fyra informanter som tydligt avvisat föräldern/föräldrarnas homosexualitet. Informanternas livshistorier presenteras var för sig men syftet är att lyfta fram specifika teman i dessa livsöden. Ett första tema berör informanternas beskrivningar av relationen till föräldern/föräldrarna. Det andra berör värderingen av homosexualitet, både som generellt fenomen och i relation till den förälder som definierat sig som homosexuell. Dessa livsberättelser kännetecknas av det sätt varpå dessa båda teman länkas samman.

Rikard, 26, växte upp med en mor som kom ut som homosexuell under hans tidiga skolår. Han menar att detta har påverkat honom och bidragit till ett starkt avståndstagande till homosexualitet. Det var inte ett avståndstagande som fanns där från början. Rikard berättar hur en uppslitande skilsmässa och kraftfulla konflikter utspelade sig i hemmet under hans tidiga uppväxtår. Då menar han, framstod inte homosexualiteten som det största problemet för honom utan i föräldrarnas oförmåga att hitta relevanta former för vårdnad och boende för hans del. Vad fadern beträffar beskriver Rikard honom med följande ord: "Han brydde sig inte sådär överdrivet mycket". Rikard återger den kommentar som pappan fällt i samband med ett samtal de haft på senare år angående skilsmässan. Han frågade hur föräldrarna hade resonerat kring hans situation som barn, varvid pappan svarade: "det var väl ingen som brydde sig om dig". Detta, menar Rikard, var något som kom att karaktärisera hans uppväxt och upplevelser generellt. Han beskriver sin strävan att dölja mammans sexuella orientering för omgivningen under uppväxtåren samt den mobbning han utsattes för när mammans homosexuella

relation inte gått att dölja. I hans livshistoria framställs med andra ord de biologiska föräldrarna som oförmögna att ta vuxenansvar för honom och hans liv. Här återfinns inte heller hänvisningar till partners eller styvföräldrar som varit betydelsefulla i positiv mening.

I Tommys, 28, livshistoria är det faderns homosexualitet som står i centrum. Det framställs främst som en kamp rörande homosexualitet, men också en kamp som "gäller en förlorad far //..//och sen har den homosexuella inslag.. men det är något annat.. den kunde ha heterosexuella inslag också. men det är en förlorad far". Tommy hävdar att förlusten av fadern är relaterad till homosexualiteten såtillvida att "homosexuella föräldrar kan vara lite mer egoistiska än vad andra föräldrar är". Tommy hävdar att homosexuella människor tvingas till en rad viktiga ställningstaganden vilket gör att deras liv blir till "en helt annorlunda historia" som de sedan bär med sig. Efter föräldrarnas skilsmässa har Tommy i mycket begränsad omfattning träffat sin mor och relationen till mamman är i det närmast icke existerande. I denna livshistoria framträder, liksom i Rikards fall, en barndom som kännetecknas av brist på ansvarstagande vuxna. Det innebär inte brist på vuxna i omgivningen men det har i många fall varit vuxna som själva sökt bekräftelse. Detta är också utmärkande för hans far, menar Tommy, som också varit "mycket mer som en kompis.. än som förälder".

Båda dessa unga män lyfter fram hur homosexualitetens villkor, och det liv som homo- och bisexuella lever eller tvingas leva, bidrar till att skapa en "annorlunda livshistoria". Detta innebär i sin tur att barn till homosexuella inte blir sedda och uppmärksammade, vilket utgör sensmoralen i deras livshistorier. Samtidigt är det oundvikligt att inte uppmärksamma hur deras syn på och värdering av homosexualitet framstår som nära förknippad med den utsatthet och övergivenhet som de också beskriver. Ett liknande mönster återfinns i följande två livshistorierna.

Judith, 27, beskriver sin relation till båda sina föräldrar som dålig. De skilde sig när hon var mycket ung och mammans första lesbiska relation upplevdes inte som problematisk av Judith. Judith framställer det snarare som att hon då fick en "reservmamma". Judith var vid denna tidpunkt ca. åtta år och kände starkt för mammans flickvän trots att hon visste att de vuxnas relation var "annorlunda" i bemärkelsen en kärleksrelation mellan två kvinnor. Relationen tog emellertid slut, vilket Judith framhäver var något som hon sörjde starkt. När mamman senare inledde en relation med en annan kvinna beskriver Judith sin upplevelse på följande sätt: "jag hade fruktansvärt svårt för detta och acceptera det.. så jag mätte riktigt dåligt av detta när jag var tonåring." Judith berättar om hur hennes mamma försökte få henne att förstå att denna relationen gjorde mamman lycklig och nöjd. Judiths svar: "du förstår inte att **jag** blir olycklig av det" på mammans vädjan respekterades emellertid inte av mamman. Det är exempel på fortsätter Judith, hur mamman satte sig själv och den homosexuella relationen i första hand. Judith uttrycker också hur den dåliga relationen mellan henne och mamman gör det svårare för henne att acceptera homosexualiteten.

Och i och med att jag inte haft så bra relation med henne så tror jag att jag tagit

det ännu värre.. eller värre och värre.. men tagit det hårdare.. att det just var hon som.. för jag reagerade inte så om jag känner nån annan som har nån släkting till homosexuell.. eller nån kompis eller så. det tycker jag.. det stör mig inte.. men just det att det var min mamma.

Här finns det anledning att knyta an till hur Judiths syster, som också är informant i föreliggande studie, värderar mamman och hennes lesbiska relation och hela händelseförloppet på ett annat sätt. Båda systrarna reflekterar själva över sina skilda värderingar och menar att de är helt olika som personer. Där den ena systemen hela tiden krävde allt eller intet, krävde den andra mindre av händelser och skeenden. Där den ena hävdar att mamman inte sett henne, framhäver den andra betydelsen av att modern är lycklig för att kunna vara en god mor. Där den ena avvisar den kvinna som kom att bli mammans livslånga partner, omfattar den andra systemen denna som en god och viktigt individ i familjens liv. Att syskon från samma miljö inte med automatik uppfattar händelser på samma sätt har bekräftats i tidigare forskning (Dunn & Plomin, 1992), vilket blir framträdande i dessa två systrars berättelser. Detta motsäger emellertid inte att syskon kan uppleva händelseförlopp och skeenden på ett likartat sätt.

Den sista av de fyra vars livshistorier starkt präglas av en negativ syn på homosexualitet och den berörda föräldern/föräldrarna är en ung kvinna. Jonna, 25, är adopterad och i hennes livshistoria presenteras en bild av vuxna som sviker och överger. Det är vuxna som satt sig själva i centrum och vars problem lagts på barnen. Jonna säger: "som barn så orkar du inte liksom bära upp vuxnas problem utan du har nog med dina egna liksom". Jonna kom till Sverige med ett annat språk och minnen från ursprungslandet. Hon hade en dröm om en familj, med mamma och pappa. Den drömmen splittrades alltmer när hon började "upptäcka att det här är annorlunda.. det här är inte rätt" vad gällde situationen i adoptivfamiljen. Föräldrarnas homosexuella relation var en familjehemlighet och doldes gentemot omvärlden. Jonna säger att det har bidragit till att "hela familjen är väl i nån slags psykisk obalans". Jonnas drömmar och tankar om att få återvända till ursprungslandet och att finna sin kulturella identitet och sina biologiska föräldrar gavs inte heller utrymme i familjelivet. Behovet av att söka sin identitet som många adopterade barn upplever (Irhammar, 1997; Von Melen, 1998) bemöttes inte av Jonnas föräldrar.

I denna livshistoria skildras därmed bilden av det adopterade barnet som anländer till en familj som enligt Jonna själv inte motsvarade hennes förväntningar på en familj, och som dessutom dolde denna skillnad. Eftersom det finns ytterligare en informant i studien som är adopterad finns här en möjlighet att jämföra dessa båda fall. Denna andre informanten framhäver istället hur hans föräldrars homosexualitet alltid varit öppen för omvärlden, och hur han aldrig sett sin familj som något annat än en "normal familj" och en "vanlig familj". Han har inte heller uttryckt något stort intresse för att söka sina rötter eller att besöka sitt hemland, trots att föräldrarna både berättade om och visade bilder från hemlandet och barnhemmet där han levde under sin tidiga uppväxt. Den unge mannen uppgav i intervjusamtalet tvärtom en stark irritation över de ungdomar som med hänvisning

till hans utseende förknippade honom med en etnisk tillhörighet annan än en svensk. Det påminner om vad Anna Von Melen skriver om utifrån de djupintervjuer hon gjort med individer som har adoptivbakgrund. Vissa av dem framhäver hur intresset för ursprunget aldrig varit ett viktigt inslag i barndomen utan kommit att bli ett intresse som väckts när de är lite äldre (Von Melen, 1998, s. 107–119). De kamrater som ville förknippa informanten i denna studie med en etnisk bakgrund annan än den svenska, representerade också den grupp av människor som enligt honom själv inte heller skulle förstå hans familjesituation pga. en stark homofobisk inställning. Det var människor som *både* tillskrev honom en annan etnisk identitet *och* som inte skulle förstå hans familjebakgrund. Här synliggjordes rätten att vara olik utan att tvingas in i kategorier och definitiva beskrivningar, och samtidigt kunna prata om sig själv som "vanlig" och "normal".

Ovanstående avsnitt har handlat om de informanter som i intervjuerna givit uttryck för en mycket negativ syn på sin förälders/sina föräldrars homosexualitet. Det har varit viktigt att lyfta fram dessa berättelser, inte minst för att de anger den stora variation som informanternas berättelser utgör. Dessa starkt moraliskt laddade barndomsberättelser kännetecknas av att informanterna på ett tydligt sätt anger att de med sina livshistorier vill framföra ett budskap, nämligen att individer med homosexuell orientering inte är lämpliga som föräldrar. Informanterna utelämnar emellertid inte den ambivalens de känner inför frågan om föräldraskap och homosexualitet. Här finns, som de själva uttrycker på olika sätt, en splittring mellan intellekt och emotion. Å ena sidan ett intellektuellt perspektiv som förespråkar en rättvis och jämlik syn på alla individer, oavsett hudfärg, sexuell läggning, kön etcetera, å andra sidan ett emotionellt ställningstagande som kraftfullt och otvetydigt avvisar tanken på föräldraskap och homosexualitet. Analysen av dessa fyra livshistorier visar emellertid också på upplevelser av utsatthet och övergivenhet. Detta har i studien tolkats som ett tema som kan sägas *rama in* informantens moraliskt präglade budskap i ett sammanhang. Livshistorierna presenterar exempel på barn och ungdomar som växt upp i situationer med brister vad gäller möjligheter att skapa en känsla av sammanhang (Antonovsky, 1987/1991). Det behöver inte entydigt tolkas som att det är situationerna *i sig* eller de relationer barnen haft, som givit upphov till de upplevelser och erfarenheter som dessa informanter förmedlar. I resonemanget belystes också hur villkor i familjen kan upplevas olika av syskon, vilket antyder hur barn skiljer sig åt och hur de anpassar sig och förhåller sig till sin omgivning på olika sätt. Härmed tydliggörs vikten av att inte dra förhastade slutsatser om vad barn, i egenskap av barn behöver eller upplever under sin uppväxt. Samtidigt går det inte att bortse ifrån betydelsen av vuxna i barns omgivning, som av barnet ifråga – oavsett individuella egenskaper och karaktärsdrag – upplevs som någon som prioriterar och sätter henne eller honom i centrum. Detta skall diskuteras i nästa avsnitt.

Konklusion: relationernas betydelse för upplevelsen av homosexualitet

Det är nu dags att avsluta resonemanget om informanternas inledande möten med och insikter om föräldrarnas homosexualitet. Vad som framkommit i analysen är en koppling mellan å ena sidan att som barn och tonåring ha goda relationer till vuxna, både föräldrar och "nya" vuxna som partners, styvföräldrar och sambos, och å andra sidan den betydelse som barnet/ungdomen tillskriver homosexualitet. Modern ungdomsforskning som fokuserat på ungdomars identitetsutveckling har visat på den stora betydelse som ungdomar tillskriver vuxna under sin tonårstid. Vuxna framställs som viktiga samtalspartners och rådgivare inte minst i frågor rörande sociala relationer (Adamsson, 1999, s. 60–62). Lena Adamsson visar hur ungdomar är upptagna av att hantera frågan om psykologiskt utrymme, i bemärkelsen en balansakt som måste behärskas i sociala sammanhang. Balansakten går ut på att värdera egna behov i relation till andras behov (ibid, s. 57). Ramström (1991) understryker att det finns anledning att uppmärksamma den integrativa aspekten i identitetsskapande processer under tonårstiden. Denna handlar om att både anpassa sig till sociala sammanhang och därmed behärska det "sociala spelet" och samtidigt göra individuella ställningstaganden till värderingar och ideal som ungdomarna möter (Ramström, 1991, s. 112). Detta motsäger bilden av tonårstiden som en period av totalt avvisande av vuxna. Bilden av ungdomstiden som en "Sturm-und-drang"-period har i forskningssammanhang snarare ersatts med en bild av en period som ställer individen inför nya former av och krav på anpassning vilket ger nya problem och uppgifter att lösa.

Utvecklingsuppgift är en term som används som ett sätt att tydliggöra hur vissa problem och uppgifter är specifika för vissa perioder i en individs livsförlopp (Kirchler, Palminari & Pombeni, 1993, s. 145). De uppgifter som exempelvis en ungdom ställs inför är i sin tur relaterade till kulturella, historiska faktorer likväl som individens mer personliga och unika motiv och drivkrafter (ibid, s. 145). Ramström menar att det finns en rad förväntningar från samhällets sida och från vuxenvärldens sida på den unga individen. Dessa kan formuleras som en rad mål för ungdomen att uppnå. Det rör sig om materiellt oberoende med arbete och plats på arbetsmarknaden, emotionellt oberoende parallellt med långvariga kamrat- och kärleksrelationer, långvarigt intimt förhållande med person av annat kön (gärna med barnalstring som mål), solidaritet med vissa grundläggande normer och spelregler vuxna emellan samt stundtals förmågan att vara lycklig med sig själv och med andra (Ramström, 1991, s. 81). Det är emellertid socialt och kulturellt konstruerade mål som bör värderas kritiskt mot bakgrund av de samhälleliga ramar och förutsättningar som både kan möjliggöra och hindra uppnåendet av dessa mål, fortsätter Ramström. Den gräns som skapas mellan förväntningar och möjligheter bör ses som utgångspunkt för att förstå tonårstidens specifika utvecklingsuppgifter (ibid, s. 82).

Detta antyder hur samhälleliga och sociala förväntningar på heterosexuallitet som norm givetvis ger upphov till konflikter för de barn och ungdomar som i sin familj har andra erfarenheter och referensramar. Hur denna konflikt löses verkar vara nära kopplat till både familjedynamiska aspekter och barnens upplevelser av

relationerna till vuxna i familjen. De personliga berättelser som analyserats i denna studie tydliggör för det första betydelsen av att som barn känna sig stå i centrum för en eller båda föräldrars intresse och för det andra att ha flera viktiga vuxna i sin närhet. Dessa båda aspekter framträder som en viktig utgångspunkt för barnets och ungdomens acceptering av föräldrarnas homosexuella orientering. Om barnet aldrig har upplevt sin relation med föräldrarna som positiv, och hon eller han samtidigt ställs inför krav att anpassa sig till nya omständigheter och nya vuxna i familjen, uppstår en svår bemästrad situation för barnet. Här finns en risk att föräldrarnas homosexualitet i det läget blir starkt förknippad med upplevelsen av övergivenhet och utsatthet. Den samhälleligt befästa och starkt dominerande föreställningen och uppfattning om heterosexualitet som den enda och sanna kärleksformen – en heteronormativitet – ger upphov till att avvikelser från denna dominerande norm riskerar att bli framträdande. Det innebär en risk att detta i sin tur blir måttavla för beskyllningar att orsaka svårigheter och besvärligheter, i ett sk. syndabockstänkande. Homosexualiteten blir i det sammanhanget en "krok" att hänvisa dessa svåra situationer till. Erving Goffman beskriver också hur ett stigma kan användas som en syndabock för orättvisor som drabbar en individ (Goffman, 1963/1973).

Härmed avslutas detta avsnitt och istället inleds en redovisning och diskussion om hur ungdomar och unga vuxna hanterar föräldrarnas homosexualitet i mötet med omvärlden. Följande avsnitt gäller till största del den grupp ungdomar som menar att föräldrarnas sexuella orientering är något som är svårt att hantera i relation till omvärlden. Övriga informanter, knappt hälften i gruppen, som ser sin förälders eller sina föräldrars homosexuella relation som något naturligt och självklart, ges mindre utrymme i detta avsnitt.

5.2 Att hantera föräldrars homosexualitet i relation till omvärlden

I föregående avsnitt redovisades hur *vissa* informanter berättar om sin medvetenhet om homosexualitet som något förknippat med negativa värderingar och hur det påverkat deras upplevelse av att ha en förälder som lever i en homosexuell relation. I det följande riktas uppmärksamheten mot hur denna upplevelse hanteras i relation till omvärlden. Detta innebär att de informanter, som aldrig upplevt föräldrarnas homosexualitet som besvärande, står inte i fokus i följande avsnitt även om de i vissa sammanhang ändå kommer att refereras till.

Följande avsnitt handlar om vad berörda informanter berättar om sina olika sätt att hantera frågan om 'homosexualitet i familjen', dels gentemot omvärlden, dels i relation till sig själva dvs. reflektioner över sig själva och identitetsfrågor. Utmärkande för denna process är att informanterna i de flesta fall betonar att föräldrarna är "okej", att de respekterar sina föräldrar och deras partners men att homosexualiteten är ett problem i relation till den unges vardagsliv utanför familjen. Det rör sig främst om tonårsinformanterna samt vissa av de unga vuxna

och deras redogörelser över hur det är att vara tonåring med en homosexuell förälder. Informanternas livshistorier kännetecknas generellt av beskrivningar av hur detta inte omtalades i sammanhang *utanför* familjelivet. Denna strävan att hålla saken hemlig är emellertid som mer eller mindre utdragen över tid. Karin, 17, hävdar att hemlighällandet var viktigt när man "var sådär tretton fjorton femton". På frågan vad man var och är rädd för, besvarades relativt entydigt; upphovet till denna rädsla är relaterat till önskan att vara "normal" och "som alla andra". Här finns en strävan att identifiera sig med det normala (Goffman, 1963/1973, s. 52). Detta handlar inte bara om föräldrarnas homosexualitet, utan om *allt* som kan bli ett tecken på att man är olik, särskild eller annorlunda. Marie, 27, menar att hon under sin tonårstid bar på en ständig rädsla att bli mobbad. Inte bara med anledning av mammans relation till en kvinna, utan för de kläder hon bar, för att ha glasögon, för att inte vara "cool" nog etcetera. Mobbningen realiserades aldrig men rädslan för den styrde hennes ständiga strävan att anpassa sig till de krav som formades i tonårsgrupper.

Denna rädsla för mobbning påminner om vad Tasker och Golombok (1997) beskriver i sin studie av barn till lesbiska mödrar. Informanterna i den studien berättade om hur rädslan för att bli retad var ett dominerande inslag i deras liv och att vissa av dem också återgav erfarenheter av att ha *blivit* retade. I den här studien bekräftas det förstnämnda såtillvida att många informanter, inte minst bland de som känt sig tveksamma inför att vara öppna om sin familjesituation, hänvisar till sin rädsla för mobbning. Det är emellertid få informanter som beskriver konkreta mobbningsituationer relaterade till föräldrarnas homosexualitet. Sammantaget har fyra informanter varit mobbade i bemärkelsen utsatta för trakasserier över en längre tid, varav i två fall relaterat till familjesituationen. I de övriga fallen har mobbningen gällt andra aspekter av informanterna som individer. Beskrivningar av mobbning återfinns också enbart hos *en* av de fyra informanter som pratar om föräldrarnas homosexualitet i negativa ordalag.

Ungdomarnas och de unga vuxnas redogörelser för tiden som tonåring, antyder vikten av dels att ha kamrater, dels att kunna ange grupptillhörighet. Här finns det anledning att knyta an till aktuell ungdomsforskning. Tidigare refererades forskning som visat vuxnas specifika betydelse för tonåringar. Det betyder emellertid inte att kamratgruppen är av mindre betydelse, utan den utgör grunden för att utforska det sociala spelets regler och normer. Barnpsykiatern Jan Ramström menar att tonårsgruppen utgör *en* viktig aspekt på den yngre tonåringens sätt att förhålla sig till och bearbeta den psykiska process som kommit att känneteckna tonårstiden i vår tids sociala och kulturella sammanhang. Ramström utgår från ett psykoanalytiskt perspektiv som bygger på sk. självteorier, ett perspektiv som också lyfter fram narcissismens betydelse i den psykiska utvecklingen. Ramström menar att kunskap om tonårsgruppens betydelse för tonåringar är "central för att förstå varför alla ungdomar periodvis tonar fram som tämligen narcissistiska" (Ramström, 1991, s. 104). Tonårsgruppen erbjuder möjligheten att speglas, att vara lik, att skapa en bild av sig själv i förhållande till andra. Jane Kroger har också studerat gruppens betydelse för tonåringar, fast utifrån ett Piaget inspirerat perspektiv, där tonvikten

ligger på hur självet utvecklas under en ständigt pågående tolkande och meningsskapande process med omgivningen. Hon påvisar att självets utveckling under denna period består i och utgörs av den interpersonella relationen. Det handlar om att upprätthålla balansen mellan sig själv och andra snarare än att utmärka sig som olik och unik individ i förhållande till andra (Kroger, 1989, s. 153-154).

Hittills har framställningen koncentrerats på vad informanterna har berättat om rädslan för att ses som annorlunda, eller alltför olik, och hur kamratgruppens värderingar är av stor betydelse för tonåringens identitetsskapande processer. Detta utgör ett likartat tema i de livshistorier där yngre tonåringar beskrivit svårigheter som följt av att ha en homosexuell förälder. Nu skall framställningen koncentreras på två olika strategier som går att urskilja, strategier som syftar till att hantera önskan att dölja familjesituationen. Det är strategier som antyder genus specifika handlingsmönster. Vi finner å ena sidan en grupp tonårsflickor, respektive unga kvinnor, som berättar om ett handlingsmönster de utvecklat, vilket handlar om att göra en efter en av sina väninnor delaktiga i sin familjesituation. Det är ett sätt att pröva både omvärldens reaktioner och väninnerrelationen. Å andra sidan återfinns en grupp tonårspojkar, vars strategi snarare kan beskrivas i termer av ett totalt hemlighållande, där föräldrarnas homosexuella orientering konsekvent döljs inför omgivningen. Först skall dessa strategier presenteras och därefter följer en kortfattad analys av dessa utifrån ett genusperspektiv.

"Dom blev väl lite förvånade men dom tog inget avstånd"

Tre av tonårsflickorna och en av de kvinnliga unga vuxna berättar att det faktum att deras mödrar levde i lesbiska relationer var något de inte pratade om med andra människor utanför familjen. Samtidigt beskriver de hur de gradvis valde att pröva sig fram genom att berätta för de närmaste väninnorna, en i taget. Dessa unga kvinnor berättar om likartade situationer och hur nervösa de var inför att berätta om föräldrarnas homosexualitet och vilken betydelse detta senare fick för väninnerrelationen. Åsa, 14 år, beskriver hur hon valde att delge sina väninnor den situation som uppstått när föräldrarna först skilt sig och mamman därefter kommit ut som lesbisk. Det gensvar hon fick på detta budskap kom att bli avgörande för att befästa framförallt *en* av dessa relationer. Den väninna som visade att hon förstätt det komplexa i situationen, och som utlovade sitt stöd, kom att bli Åsas "bästis". Hon visade att hon "brydde sig" som Åsa säger. Karin, 17 år, valde att under hela sin barndom hålla mammas partnerskap hemligt. Karin säger att bara några få väninnor kände till hennes familjesituation. Karin fortsätter: "Det är fortfarande så att det bara är mina **riktiga** kompisar som vet det." Karins sätt att betona *riktiga* är viktigt i sammanhanget, eftersom det antyder hur denna "hemlighet" också används som ett sätt att pröva hållfastheten i vänskapen. Detta sätt att resonera återkommer också i andra intervju berättelser. Föräldrarnas homosexualitet framstår som en viktig aspekt av ens identitet och som något som är angeläget att förmedla till viktiga personer i ens närhet. Det handlar inte bara om *vem* som skall få kännedom utan *reaktionen från* denna invigde är också av stor betydelse, inte minst för den fortsatta

relationen. Ett liknande fenomen har också beskrivits av Kath Weston (1991) som inom ramen för en omfattande antropologisk studie intervjuade 60 informanter som definierat sig som homosexuella. Weston menar att syftet med att berätta för bekanta om ens homosexualitet inte bara är att frigöra självet i enlighet med kulturellt formade krav på ärlighet och autenticitet, utan också ett sätt att pröva relationer till viktiga individer i ens närmaste omgivning (Weston, 1991, s. 51).

Karin, 17, beskriver hur hennes tre väninnor hade svarat på informationen om mammans homosexuella relation med ett: "Och...????!!!!". Det är ett sätt att uttrycka att "Och vad spelar det för roll". Malin, 15, säger angående väninnornas reaktion på budskapet att mamma är lesbisk: "dom blev väl lite förvånade men dom tog inget avstånd." Med hjälp av en spatial metaforik i termer av närhet-avstånd, uttrycker Malin hur denna information blev ett sätt att pröva relationen.

Flera av de unga kvinnorna anger emellertid hur föräldrarnas sexuella orientering *inte längre* är något som de till varje pris eftersträvar att dölja. Det har blivit oproblematiskt utan att vara oviktigt. Här framträder en process som antyder hur familjen, och familjerelationer, förändras beroende av en rad faktorer, inte minst det faktum att tonåringen blir äldre och så småningom flyttar hemifrån. Marie, 27, säger att hon hemlighöll att mamman var lesbisk under hela sin uppväxttid. Marie berättar i intervjun hur svårt det varit att bevara denna hemlighet och vilka problem det medförde, inte bara själva hemlighållandet utan också sina skuld känslor inför att inte våga vara öppen. Det senare blev tydligt vid de tillfällen hon träffade *andra* barn till homosexuella, som t.ex. i samband med semestrar med mamman och hennes partner. Marie berättar hur hon inför dessa andra barn som visade sig vara öppna och orädda på hemmaplan, kunde känna sig skamsen och dålig. Hennes inställning till mammans relation har emellertid förändrats med tiden och denna erfarenhet har kommit att bli en intressant och spännande aspekt av henne själv. Det har blivit något viktigt att berätta, inte minst i kärleksrelationer. De män som inte "kan ta detta" och som uppvisar homofobi avvisar hon omedelbart. Tvärtom är öppenhet för sexualitetens skilda och varierande uttryck en egenskap som Marie värderar högt, en äikt som också lyfts fram i andra studier av barn till kvinnor i lesbiska relationer (Tasker & Golombok, 1997). På liknande sätt beskriver Terese, 25, hur hennes tillkännagivande av mammans homosexualitet blir en prövning av den man hon träffat och hur hans acceptans blir tecken på relationens styrka.

Den strategi som beskrivs i dessa tonårsflickors och unga kvinnors berättelser antyder den betydelse relationer tillskrivs, och då vikten av att dela information och att på så vis göra personer delaktiga i ens liv. Vad som först är viktigt i väninnerelationer övergår sedan till att bli viktigt i kärleksrelationer. I deras berättelser ser vi också en förändringsprocess som handlar om att rädslan för att vara olik och annorlunda minskar. I nästa avsnitt presenteras den strategi som främst är synlig i tonårspojkarnas berättelser.

"Tänk vad polarna skulle säga"

De tonårspojkar som presenterades i texten ovan, som Karl, Kristoffer, Nils och Patrick representerar ett specifikt förhållningssätt. Dessa ungdomars sätt att prata

om sitt möte med homosexualiteten är nära sammanvävt med en medvetenhet om samhällets normativa inställning till homosexualitet generellt. Som redan beskrivits var det svårt att genomföra dessa intervjuer. Det tolkades som exempel på hur själva *intervjusituationen* kom att representera problemets kärna, nämligen oviljan att prata om föräldrarnas homosexualitet *med människor utanför familjen*. Samtalsämnet kom därmed i konflikt med premisserna för själva intervjusituationen.

Här framträder en strategi som verkar syfta till att, *till varje pris*, dölja homosexualiteten för omvärlden. Patrick, 14, berättar t.ex. om en händelse i skolan vid ett rasttillfälle. Det var en skolkamrat, som när de stod och pratade i en grupp, plötsligt sade: "Vet ni att Patricks pappa är bög?" Patrick beskriver sedan sin reaktion på detta som tog sig uttryck i en direkt handling. Han gick fram till den pojke som yttrat orden, tryckte ner honom på marken och sade "det är inte sant". Patricks egen bedömning av vad detta resulterade i är: "Nu tror han inte det längre." Detta är ett tydligt exempel på hur vissa av de tonårspojkar som ingick i denna studie strävar efter att tysta alla yttringar som antyder att föräldern är homosexuell. Det kan tolkas som en strävan att undanhålla detta faktum från omvärlden. Karl, 15, säger uttryckligen att han har "fobi" för att informationen om mammans lesbiska relation skulle spridas "som en eld". Uttrycket "tänk vad polarna skulle säga", som Karl använder, antyder i vilket gäng informationen skulle kunna spridas som en eld. Det handlar om den grupp kamrater som träffas i skolan och på fritiden, kort sagt, ett gäng killar i 13-15-årsåldern som hänger ihop och gör saker tillsammans. Karl utgör en del av denna grupp, en grupp som således betyder mycket för honom. Sammanfattningsvis karaktäriseras dessa unga pojkars personliga berättelser av referenser till detta kompakta motstånd mot att informationen om föräldrarnas sexuella orientering blir känd i kamratgruppen.

Det finns anledning att fråga sig vad det är som står på spel för dessa unga tonåringar, både flickor och pojkar? Ett skäl som angivits är rädslan för att inte ses som vanlig och normal och i linje med det, att själv bli uppfattad som homosexuell; om nu föräldern är homosexuell kan ju också tonåringen själv vara homosexuell. Det är en tanke som flertalet informanter beskriver att de själva har haft någon gång. Samtidigt bör pojkarnas och flickornas skilda strategier uppmärksammas. Flickor som hanterar informationen genom ett gradvis avslöjande till väninnor och pojkvänner, och pojkar som hanterar frågan genom ett kompakt hemlighållande. Här finns det anledning att fråga i vilken grad homo- respektive heterosexualitet ges olika betydelse för unga män respektive unga kvinnor, i relation till jämnåriga kamrater och andra tonåringar.

Genusrelaterade tolknings- och handlingsmönster

En sociologiskt inriktad forskning av ungdomars sociala liv och kontakter med varandra har visat hur tonårsgruppen har stor betydelse för unga tonårspojkar och att homofobi ofta är stark i tonårsgrupper, främst bland unga män (Henriksson & Lundahl, 1993). Denna homofobi, i betydelsen att knyta an till samhällets negativa attityder gentemot homosexualitet, används som ett sätt att presentera sig själv. "Genom att ta avstånd från en grupp talar man samtidigt om vem man själv

'egentligen' är, eller vill vara" (ibid, s. 284). Tonårspojkars sätt att hålla föräldrarnas sexuella orientering hemlig för kamratgänget kan därmed ses som ett led i en identitetsskapande process som ung man. Brittiska studier med sociologisk inriktning, föreslår att när tonårspojkar i kamratgrupper och i kontakt med flickor strävar efter att framställa sig själva som heterosexuella, handlar det *också* om att hävda sin maskulinitet. Här skall pojkarna uppvisa en maskulinitet som präglas av sociala och kulturella antaganden om, för det första att män är aktiva i relation till kvinnor, för det andra att den manliga kroppen attraherar kvinnor. Homosexualitet kan därmed sägas utmana en traditionell syn på manlighet såtillvida att synen på de biologiska könens komplementaritet och sexualitet som ett motsatsernas spel ifrågasätts (Connell, 1995). I grupper av tonårspojkar tar sig detta uttryck i heterosexistiska attityder och reaktioner och ett ständigt tydliggörande av att vara aktivt intresserade av flickor (Phoenix, 1997). Denna kamp att outhärligen framhäva och imitera denna normativa heterosexualitet har därmed tolkats som tecken på dess betydelse i unga mäns sätt att också framställa en maskulinitet (Kehily & Nayak, 1997).

Tonårspojkarna i föreliggande studie har personlig erfarenhet av att heterosexualitet *inte* utgör en självklarhet. I en traditionell kärnfamilj, eller en familj med en heterosexuell ensamstående förälder, tas heterosexualiteten för given och är därmed osynlig. Däremot, i en familj där vuxna lever i en homosexuell relation sätts dessa antaganden på spel. Här framträder plötsligt den sexuella identiteten som något utöver och bortom det biologiska könet, och därmed som mindre självklar. Det som dessa ungdomar har ställts inför är en bild av sexualiteten som mindre självklar och därmed öppen för förändring (Garnets & Kimmel, 1993, s. 4). Den strategi som beskrivits av vissa av de unga tonårspojkar som ingår i studien kan därmed tolkas som ett sätt att hantera en motsättning. Det handlar om en konflikt mellan å ena sidan den syn på sexualitet och kärlek som familjelivet representerar, och å andra sidan de krav på anpassning till en heterosexuell norm som kan karaktärisera tonårspojkars gruppbildningar. Då väljer ibland den unge tonårspojken att i mötet med jämnåriga dölja och hålla undan den del av ens liv som skulle kunna uppfattas som tecken på en 'bristande' maskulinitet.

De tonårsflickor som presenterats ovan, och deras strävan att dölja föräldrarnas sexuella orientering, antyder också en önskan efter konformitet i relation till jämnåriga. Här finns emellertid inte samma starka motstånd mot risken att bemötas av heterosexistiska reaktioner. Brittisk och skandinavisk sociologisk forskning om flickors och unga kvinnors liv och villkor har inte minst fokuserat på relationernas betydelse i vad som framstår som en kulturellt och socialt accepterad femininitet. Bland unga kvinnor framträder andra sätt att hantera den heterosexuella relationens normativitet, jämfört med vad som kan sägas karaktärisera grupper med unga män (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1994; Phoenix, 1997). Den heterosexuella normen upprätthålls och artikuleras genom unga kvinnors sätt att forma sina kroppar och utseende med hjälp av kläder och make-up. Detta görs visserligen i syfte att attrahera och locka män men själva utförandet sker i nära och intima samspel flickor emellan. Studier av tonårsflickors identitetsskapande och kulturkonsumtion

har påvisat hur unga kvinnor både ironiserar över och motstår en traditionell syn på kvinnor som passiva, genom att utnyttja och spela med traditionella könsroller. Det framstår som att homosexualitet som fenomen inte i lika hög grad utmanar flickors relationer till varandra i kamratgrupper, såsom i fallet pojkar/unga män i grupp. Tonårsflickor och unga kvinnor arbetar gemensamt med att forma sig själva och sina kroppar. Att som unga kvinnor visa upp sig och utforska sin sexuella attraktion i samspel med varandra, hotar inte den heterosexuella normen på samma sätt som när män visar upp sig för varandra och ger uttryck för omtanke om varandra (Phoenix, 1997).

Sammanfattningsvis antyder detta hur normer och värderingar av kvinnlighet respektive manlighet i relation till frågor rörande sexualitet på ett generellt plan ges olika betydelser i flick- respektive pojkggrupper. Detta kan bidra till en fördjupad förståelse av det kompakta motstånd som vissa tonårspojkar uppvisar mot att informationen om föräldrarnas sexuella orientering blir känd bland kamrater. Det antyder också hur flickors sätt att relatera till varandra utgör en del i skapandet av femininitet. Samtidigt är det viktigt att påminna sig att detta utgör *en aspekt* av en mer komplex och sammansatt bild av hur unga tonåringar hanterar sin förälders eller föräldrars homosexualitet i relation till kamratgrupper. Det finns nämligen anledning att tydliggöra att informanterna själva, både flickor och pojkar, anger hur viljan att dölja föräldrarnas homosexualitet också handlar om att undvika risken att störa balansen i gruppen. Om en tonåring berättar att mamma är lesbisk eller att pappa är böj, finns risken att kamraterna undviker sexuella anspelningar och heterosexistiska skämt, av hänsyn till den som berättat om sin familj. I den tidigare nämnda studien av Kehily och Nayak (1997) framhävs just humor som central i tonårspojkars sätt att skapa och forma uttryck för maskulinitet. Att skämta och skoja blir ett sätt att både reglera konflikter och dölja genans och osäkerhet. Flera av tonårspojkarna i föreliggande studie hävdar att den positiva särbehandling de riskerar om föräldrarnas homosexualitet blir känd vill de inte bli 'utsatta för'. Karin, 17, understryker betydelsen av att låta samtal och diskussioner flyta på när tonåringar träffas, samtal som *sällan* handlar om föräldrar och familjeliv men som utgör grunden i gruppens samspel. Det är *delaktigheten* i gruppen som är poängen för ungdomarna, både för pojkar och flickor, snarare än vad som utmärker en själv som individ. Därmed är det viktigt att understryka att även om genusspecifika olikheter har lyfts fram i diskussionen ovan finns här också en rad likheter. Det innebär att det är strategierna, dvs. *sättet att hantera frågan om föräldrarnas homosexualitet* som har tolkats som genusspecifika, vilket inte med automatik innebär att alla flickor och pojkar följer dessa mönster, liksom det finns tonåringar i informantgruppen som *inte* uppvisar denna strävan att dölja sin familjesituation för omgivningen, oavsett om det rör sig om en pojke eller flicka, med en lesbisk mor eller homosexuell far.

Nu har texten koncentrerats på varierande sätt att hantera rädslan för omvärldens och tonårsgruppens värderingar. Det är emellertid uppenbart att det här också existerar en variation över tid och att redogörelser av sätt att dölja och undanhålla information antyder en process. Flera av informanterna menar att

rädslan för att informationen om familjesituationen skulle spridas är ett övergående fenomen, vilket skall diskuteras i nästa avsnitt.

Från att dölja till att öppna sig

Flera av de äldre tonåringarna ger uttryck för hur de *inte längre* är rädda för vad kompisarna skulle säga om föräldrarnas homosexualitet. De berättar för sina kamrater och upplever inte att de blir förlöjligade eller hänade. Tonärsflickorna som beskrivits ovan, som valde att berätta för en väninna i taget, visar på en strategi som syftar till att pröva sig fram och därmed skapa en alltmer stabil grund att stå på. De har kontroll över vad som händer om de avslöjar familjesituationen. De beskriver hur allteftersom de blir äldre lägger allt mindre vikt vid vem som får reda på detta tidigare så hemliga liv. Karin, 17, säger angående en situation som inträffade nyligen, då en bekant av en slump fick reda på Karins familjeförhållanden: "nu spelar ingen roll." Denna process som för vissa inleds med en stark vilja att dölja familjesituationen övergår allteftersom till ett mer öppet förhållningssätt. Önskan och strävan att dölja, eller inte ge sig tillkännage som barn till en homosexuell förälder, kommer alltmer att handla om *sammanhang* än om vilka personer det är som får reda på detta. Att det inte finns anledning att lyfta fram sina föräldrars homosexualitet i *alla* sammanhang är något som många återkommer till. Ungdomar och unga vuxna pratar inte om sina familjer, eller föräldrar, eller ännu mindre om föräldrarnas sexualitet, allra helst inte när de är i grupp. Men det betyder inte att man döljer och hemlighåller detta faktum i ett sammanhang då det finns anledning att hänvisa till det. När man väl öppnar och börjar prata om detta visar det sig att lyssnarna ofta har en släkting eller vän som är homosexuell, som de gärna vill prata om. Denise, 23, berättar exempelvis om sin väninna som definierar sig som lesbisk som blev mycket intresserad av att få höra om Denise' pappas situation och liv som homosexuell.

Dessa berättelser om när informanterna efter några år bestämmer sig för att vara öppna kring sin förälders (eller föräldrars) homosexualitet påminner om hur Erving Goffman beskriver skillnaden mellan att dölja ("conceal") och att skyla ("cover") som olika aspekter av informationskontroll. Det förstnämnda, att dölja, syftar till att undanhålla och dölja det som riskerar att stigmatiseras, till skillnad från att skyla som handlar om en medvetenhet om samhällets stereotypa reaktioner. Det gör att man i vissa situationer väljer att inte påvisa det som kan riskera att väcka negativa värderingar utan att för den skull neka eller undanhålla information om frågan skulle bli aktuell (Goffman, 1963/1973, s. 125–128). Denna strategi påminner starkt om homosexuella personers och pars beskrivningar av öppenhetens villkor. Viljan och beslutet att inte leva i det fördolda anpassas till det aktuella sammanhanget. Det är en process som bygger på en ständig medvetenhet om samhällets heterosexism, som visar sig exempelvis i ett homosexuellt pars val att inte hålla varandra i handen i offentliga sammanhang (Parikas, 1995, s. 77-79). Det är ett förhållningssätt som ibland benämns "rational outness" (Garnets & Kimmel, 1993, s. 22). Uttrycket syftar på önskan att vara ärlig och öppen med sitt

liv, vilket inte nödvändigtvis innebär att man därmed *alltid* klargör sin sexuella orientering, fram för allt inte när det finns en risk att bli utsatt och kränkt.

Det går också att urskilja en specifik aspekt av denna process mot allt större öppenhet. Marie, 27, säger att föräldrarnas homosexualitet utgjorde ett hot när hon var ung. När hon sedan blev äldre och flyttade hemifrån, kom detta att övergå till att bli en statusfylld och viktig aspekt av hennes sociala identitet. Viljan att vara lik, som lite schablonmässigt kan sägas känneteckna tonårstiden, övergår till en önskan att vara olik. I det sammanhanget blir den kunskap som dessa unga vuxna har, som bl.a. handlar om en förståelse för homosexualitet och alternativa familjeformer, ett statusfyllt 'socialt kapital' att investera i möten med andra. Detta kommer också till uttryck hos Rikard, 26, som beskriver hur han alltmer vågar delge sin omgivning att hans mor är homosexuell, och hur det på ett positivt sätt väcker uppmärksamhet och intresse. Detta till skillnad från de negativa reaktioner som präglade hans uppväxt.

Den process som går att skönja, från att dölja till en allt större öppenhet, påminner både form- och innehållsmässigt om sk. "komma-ut"-berättelser (Henriksson, 1994, s. 210-214; Lundahl, 1998, s. 67-69). Som redan nämnts inledningsvis organiserades presentationen av det empiriska materialet härefter. Det finns emellertid anledning att fördjupa resonemanget om denna process som avslutning på redovisningen av döttrars och söners upplevelser av homosexuella föräldrar.

Konklusion: att "komma ut" som barn till homosexuella föräldrar

Begreppet "komma ut" är ett idag vedertaget uttryck för dels en växande insikt om och accepterande av att ha homosexuella känslor, dels det sätt varpå man sedan väljer att vara öppen med detta gentemot den sociala omgivningen. Själva uttrycket är en förkortning av "att komma ut ur garderoben" ("coming out of the closet"). Litteraturvetaren Eve Kosofsky Sedgwick resonerar kring detta på följande sätt.

The gay closet is not a feature only of the lives of gay people. But for many gay people it is still the fundamental feature of social life; and there can be few gay people ... in whose lives the closet is not still a shaping presence. (Sedgwick, 1990, s. 68)

Sedgwick påvisar att garderoben är en metafor som också kommit att användas på ett mer generellt plan. Inte minst i beskrivningar av hur de individer, som identifierat sig som tillhörig en förtryckt grupp, valt att stiga fram – "komma ut" – och tydliggöra sin identitet i sammanhang där detta tidigare inte varit känt. Sedgwicks huvudpoäng är emellertid att metaforen är starkt associerad med homosexualitet, eller rättare sagt homofobi. "Vibrantly resonant as the image of the closet is for many modern oppressions, it is indicative for homophobia in a way it cannot be for other oppressions." (Sedgwick, 1990, s. 75).⁴ Sedgwick betonar det

⁴ Sedgwick (1990) för också ett utförligt resonemang om hur dikotomin homosexualitet/heterosexualitet ligger till grund för det moderna västerländska tänkande på ett generellt och allmängiltigt plan (ibid, s. 72-73). Denna text medger emellertid inte utrymme för ett utförligt refererat av detta.

specifika med homosexualitet som ett osynligt stigma, jämfört med förtryck som baserar sig på synligare aspekter som ålder, storlek, handikapp, kön eller etnisk tillhörighet (ibid, s. 75). Det påminner om Goffmans diskussion om olika slags stigma såsom kroppsliga märken och tecken, personliga karaktärsdrag respektive etniska stigma. I sociala möten är dessa stigma i olika grad synliga och uppenbara för omgivningen. Det påverkar på så vis hur stigmatiseringsprocessen tar sig uttryck eftersom möjligheterna att dölja respektive framhäva den egenskap som riskerar att stigmatiseras ser olika ut (Goffman, 1963/1973, s. 14). Diskussionen om garderoben som metafor för mötet med samhälleliga fördomar om homosexualitet är emellertid väsentlig i detta sammanhang. I föreliggande studie rör det sig inte om insikt om och öppenhet inför homosexuella känslor hos informanterna själva utan det handlar om insikt om och öppenhet med *föräldrars* homosexualitet. Informanterna i denna studie presenterar inte sig själva som homosexuella, däremot har de växt upp med och haft ett nära förhållande till individer som definierar sig som homo- eller bisexuella.

Vad som utmärker de berättelser som skulle kunna benämnas "att komma ut som barn till homosexuella" är att viljan att dölja familjesituationen för omvärlden övergår till att bli ett accepterande av familjemönstret som en del av den egna identiteten. Det speciella och annorlunda med en familj med homosexuella föräldrar övergår till att bli något positivt, vilket märks inte minst i de unga vuxnas intervjuer. Eva, 24, beskriver den starka känsla som väcks i henne var gång hon ser symboler för homosexuellas föreningar och sammanslutningar, som exempelvis en flagga i regnbågens färger: "Där är min bakgrund //..// det är en del av mitt liv." Genom att ha levt med och lärt känna individer, föräldrarna främst men också partners och vänner till föräldrarna som är homosexuella, så har man som individ vunnit insikter om stigmatiseringens villkor och därmed den marginaliserade gruppens å ena sidan starka sammanhållning, å andra sidan utsatthet.

Betydelsen av att ha en nära anhörig, i detta fall en förälder, med homosexuell orientering låter sig väl beskrivas med hjälp av begrepp från Erving Goffmans terminologi. Barn till homosexuella kan då betecknas som sk. *visa* personer "alltså personer som är normala men vilkas speciella situation har medfört att de har blivit väl förtrogna med den stigmatiserade individens hemliga liv och sympatiskt inställda till detta" (Goffman, 1963/1973, s. 36). *Visa personer* har inte bara kunskaper om och är väl förtrogna med hur det är att vara utsatt för ett stigmatiserande perspektiv, de riskerar också att själva utsättas för denna stigmatisering. Sättet att hantera denna situation ser olika ut, menar Goffman. Det finns de som anammar och tar till sig den stigmatiserades situation och de som undviker respektive avslutar relationen ifråga (Goffman, 1963/1973).

En rad strategier har kunnat urskiljas i de livshistorier som analyserats i texten ovan och de kan ses och tolkas som olika slags informationskontroll. En strategi syftar till att berätta för en kamrat i sänder. Denna utgör exempel på hur världen delas upp i *de som vet*, och *de som inte vet* och har också diskuterats som genusspecifik *sätillvida* att den har kopplingar till nutida uttolkningar av femininitet. En annan strategi är att helt enkelt *dölja* allt som har med familjesituationen att göra, en

strategi kan göras på olika sätt, exempelvis genom att inte ta hem kamrater. En stark vilja att dölja, sammankopplat med en rad olika åtgärder, har också diskuterats som genusspecifik, eftersom den verkar knyta an till strävan att upprätthålla en traditionell maskulinitet. En tredje strategi utgörs av vad Goffman kallar "*desidentifiering*" som handlar om att ta hem kompisar, men hävda att mammas eller pappas partner är en "bror", "syster", "väninna" eller liknande. Det går också att urskilja en fjärde strategi, nämligen att *hitta "ömma punkter hos den andre"*. Till sist, en femte strategi är att som flera av informanterna beskriver, *avleda* alla samtal som kommer in på frågan om föräldrarnas homosexualitet. Dessa strategier skulle kunna ses som problemfokuserade copingstrategier i den mening att de utgör reaktioner på en upplevd konflikt mellan å ena sidan en lojalitet med familjen och dess normer och värderingar, å andra sidan kamratgruppens krav på likhet som bl.a. baserar sig på heterosexism (se Saffron, 1996, för ett liknande resonemang).

Tonårstiden kan därmed sägas utgöra en kritisk punkt för *vissa* av de ungdomar som intervjuats i den här studien. Det är en tid då socialt samspel och delaktighet i kamratgrupper utgör en viktig del i tonåringars skapande av identitet och då frågor rörande likhet/olikhet vad gäller sexualitet, kärlek, yrke, utbildning och andra aspekter ställs på sin spets. Denna strävan att dölja framträder emellertid som övergående, så tillvida att flera av de äldre tonåringarna och de unga vuxna beskriver hur en öppenhet om familjesituationen inte längre utgör ett hot. Goffman skriver att en *vis person* "måste för att kunna bli vis vanligen först ha gått igenom en slags djupt ingripande personlig upplevelse" (Goffman, 1963/1973, s. 41). Det är en process som bär på stora likheter med den moraliska karriär som den stigmatiserade själv går igenom. Detta rör sig om att lära sig hantera och leva med både de krav på normalitet respektive anpassning som förmedlas i samhället och att samtidigt lära känna sig själv och acceptera "sitt" stigma (ibid, s. 40–49). Här finns med andra ord en strävan efter att vara öppen i relation till omgivningen, vilket visat sig vara en viktig faktor i studier av psykisk hälsa på ett generellt plan (Strommen, 1993, s. 262). Frågor vad gäller öppenhet är ett minst lika stort tema i nästa avsnitt som behandlar föräldrantervjuerna.

6. Intervjuer med föräldrar

I följande avsnitt är det föräldraintervjuerna som skall redovisas. Bearbetningen av intervjumaterialet följde det tillvägagångssätt som beskrivits under avsnittet om bearbetning och tolkning av intervjuerna. I presentationen av föräldraintervjuerna kommer emellertid individuella livsöden att tonas ned, varvid föräldrarna inte har givits fingerade namn. Föräldrarnas redogörelser och berättelser presenteras istället utifrån tre olika teman. Det är teman som berör föräldraskap i tre olika sammanhang, nämligen i den konkreta intervjusituationen och dess villkor, i relation till barnen samt i relation till omvärlden. Det är teman som på ett fruktbart sätt förmedlar dessa informanternas syn på och upplevelse av sitt föräldraskap. Frågeställningar rörande föräldraskapets möjligheter respektive svårigheter, bemötande från samhällsinstitutioner, synpunkter på stöd från samhällets sida samt de konsekvenser som familjerättsliga regler haft för familjen ifråga, kommer därmed att besvaras inom ramen för denna presentation. Här kommer också frågan om innebörden i att vara homosexuell pappa respektive lesbisk mamma att beröras.

Informanterna anges med en bokstav (M eller P), som upplyser om informanten är mamma eller pappa, respektive siffra (1–13) som betecknar intervjunummer (se tabell 3).

Presentationen av det empiriska materialet följer alltså tre teman. Det första temat handlar om informanternas sätt att resonera om kategoriseringen "homosexuell förälder". De tankar och idéer som själva intervjusituationen väcker hos informanterna utgör ett konkret exempel på en rad motstridiga betydelser som begreppet "homosexuell förälder" omfattar. Det andra temat handlar om familjelivet och främst då relationen till barn. Här återfinns dels redogörelser för hur man valt att "komma ut" för barnen, dels beskrivningar av hur föräldrarna uppfattar att barnen hanterar familjesituationen. Det tredje temat berör mötet med omvärlden, både som homosexuell, som förälder och som "homosexuell förälder".

De intervjuer som genomförts med unga vuxna och tonåringar karaktäriseras av en stor inbördes variation. Det skiljer dem från dessa föräldraintervjuer, som istället kännetecknas av likartade resonemang och erfarenheter. Detta innebär inte att föräldrarna levt likartade liv, utan tvärtom, villkor och livssituationer skiljer sig åt. Likheten framträder snarare i sättet att resonera kring föräldraskapets villkor; de villkor som följer av dels en skilsmässa eller separation, dels av att ha valt att leva i en homosexuell relation. Detta är berättelser om "nya" familjer med ett utövande av föräldraskap som inte förutsätter en traditionell familjeform, den sk. kärnfamiljen (Hydén, 2000: Silva & Smart, 1999).

6.1 Om att vara homo- och bisexuell och förälder

Informanterna i denna delstudie är både föräldrar och vuxna individer som lever i/eller har levt i en homosexuell relation. Denna utgångspunkt är också ett centralt tema i intervjuerna. Många av dem ger uttryck för sin ovilja att bli kategoriserade som *en annan slags förälder* och betonar istället viljan och rätten att bli inkluderad i gruppen *vilka föräldrar som helst*. Det kan sammanfattas med vad en kvinna säger "som lesbisk mamma är man som vilken mamma som helst" (M 4).

Avsikten med den föreliggande studien betraktas av föräldrainformanterna som problematisk med avseende på problematiken ovan och flertalet menar att detta fått dem att tveka inför att medverka i studien. Frågan varför de trots detta valt att delta som informanter besvaras med hänvisning till två skäl. Det första gäller vikten av att visa sig för alla de homosexuella personer som har barn men som fortsätter att leva dolt av rädsla för hur familjen och därmed barnen skall kunna drabbas. Informanterna beskriver vikten av att agera som förebilder för andra i samma situation. En kvinna betonar också vikten av att nå fram till barn och ungdomar i liknande familjeformer, barn som tror att de är ensamma om sin situation med två mammor eller två pappor. Skäl nummer två hänförs till att visa omvärlden, i bemärkelsen den värld som kategoriserar dem som "annorlunda", att deras föräldraskap inte skiljer sig från ett gängse. Dessa två skäl anges också av de informanter som inte uttrycker sin tvekan inför att medverka i studien. Att delta i studien är i själva verket en viktig sexualpolitisk markering, menar dessa. En kvinna menar att detta är det mest aktiva steg hon tagit och att hon "borde engagera sig mer familjepolitiskt" (M 11).

Den ambivalens som flertalet av informanterna förmedlar kan tolkas som exempel på identitetspolitikens dilemma. Att å ena sidan framhäva den egna gruppen som en särskild grupp med specifika kännetecken och med krav på likvärdig behandling, kan utgöra ett viktigt steg på vägen till att uppnå rätten till likvärdig behandling. Att å andra sidan presentera sig som tillhörig en specifik grupp medför också en risk att bli schablonmässigt bemött och tillskriven en rad stereotypa egenskaper. Viljan att bli formellt erkänd som förälder *och* homosexuell ställs mot rädslan att bli bemött med förutfattade meningar och negativa värderingar. Denna ambivalens återkommer som ett underliggande tema i intervjusamtalen.

Det visar sig exempelvis i resonemang om att i intervjusituationen berätta om problem och svårigheter. Risken finns att dessa problembeskrivningar tolkas som en konsekvens av den homosexuella relationen *i sig*. Eller kommer de att bedömas som exempel på problem som följer av att som förälder bli heterosexistiskt bemött? Detta blir också tydligt i diskussioner om betydelsen av att vara sexualpolitiskt aktiv *och* förälder. En kvinna (M 1) säger att hon inte längre är rädd att berätta om sin sexuella orientering men tillägger i direkt anslutning: "jag menar jag har inte ett litet barn längre heller." Många föräldrar återkommer till hur rädslan för homofoba reaktioner är större om man har barn. Det är inte barnen som skall stå på

barrikaderna utan "det här är ju min kamp.. och inte barnens" (M 4). Samma kvinna uttrycker följande angående att figurera i media:

Man kan tycka det är viktigt för att lesbiska ska synas just där.. för att de ska synas för att folk ska förstå. att vi ska märkas.. och för att det inte ska vara så märkligt.. folk ska inte tycka att man är nåt konstigt ufo.. och därför tyckte jag det var viktigt att man ställde upp i [tidnings-]intervjuer.. men där kände jag att jag har avstått för barnens skull.. för att dom inte skall känna sig utpekade. (M 4)

Detta resonemang innebär emellertid inte att föräldrarna avvisar betydelsen av öppenhet. Önskan att skydda barnen från det exponerande som ett sexualpolitiskt agerande kan medföra handlar därmed inte om att välja ett liv i det fördolda. En kvinna säger att det är ingen idé "att 'hemliga' sig för barnens skull.. då gör man dom en otjänst.. då kan ju barnen tro att det här är en hemlis". Hennes budskap till sonen har varit: "vårt familjeliv är privat men inte hemligt" (M 11). Utan öppenhet finns risken att hamna i "förljugenhet.. då vet man inte vart det ska sluta" (P 6). Öppenheten är med andra ord ett centralt tema i föräldrarnas resonemang men berättelser om hur öppenhet hanteras i praktiken visar på dess komplexitet och därmed betydelsen av att lyfta fram dess vardagliga och konkreta utformning.

6.2 Om att "komma ut" för sina barn

Vikten av att vara öppen med sin homosexualitet i relation till både barn och sin ursprungliga familj har betonats i studier (Anrell, 2000; Strommen, 1993, s. 258). I föreliggande studie återkommer informanterna till betydelsen av att "vara färdig" med sig själv i den stund man får barn; föräldraskapet kan vara svårt att kombinera med den kris det innebär att "komma ut" som homosexuell. Samtidigt går det inte att bortse ifrån att ett familjeliv med barn också medför en nyorientering i livet och därmed en medvetenhet om möjligheten till alternativa livsvägar. Insikten om och viljan att leva ut homosexualiteten kan också växa fram som en följd av att både *få* barn och *leva med* barn.

Att "komma ut" som homosexuell innebär oavsett förutsättningar en förändringsprocess vilket påvisats i en rad studier (se t.ex. Lundahl, 1998). Föräldrainformanterna beskriver detta som en omvälvande livskris som enligt en kvinna "slår ned som en bomb" och som i sin tur mynnar ut i en känsla av att ha blivit hel och sann som person (M 5). En annan informant säger angående livskrisen att den kom att mynna ut i att "jag har kommit dit jag vill liksom" och hon säger angående sig själv och barnen: "nu har vi liksom ett liv" (M 13). Denna process har för informanterna i denna studie därmed en nära koppling till både föräldraskap och familjeliv.

I en amerikansk studie hävdar både homosexuella män och kvinnor att "komma ut"-processen blir komplicerad med barn, inte minst då barnen är lite större med tanke på samhällets negativa attityder till homosexualitet. Kvinnorna upplever en rädsla för att förlora värdnaden, männen en rädsla för att skada och utsätta barnen (Wyers 1987, s. 146 ff). Studien är från början av 1980-talet, i en

amerikansk kontext, då vårdnadsfrågan ofta kom att stå på spel den stund en kvinna gick ut och deklarerade sig som lesbisk (Falk, 1989). I den här studien anger inte några föräldrar rädsla för att förlora vårdnaden. Här framtonar däremot en stark oro för risken att barnen skall drabbas likväl som en rädsla för vad barnen själva skall tycka och tänka om föräldrarna som personer. Det senare är, som några föräldrar berättar, något som blir mer framträdande när den homosexuella föräldern själv bär på nedsättande tankar om homosexualitet och fortfarande har känslor av skam och skuld över sig själv. Då ökar risken för fantasier om att barnen skall tycka illa om homosexualitet och indirekt föräldrarna. En kvinna berättar om sina fantasier om att barnen skulle finna henne "äcklig" när de fick beskedet, vilket inte realiserades utan beskedet togs utan vidare problem (M 5).

Att berätta för barnen

I Kath Westons etnografiska studie av homosexuella kvinnor och män i USA återfinns också informanter med barn. I dessa fall kom barnen att bli ett centralt ämne i dessa intervjuer. I informanternas berättelser fann Weston olika strategier inför att "komma ut" för sina barn (Weston, 1991, s. 55). Det rörde sig om: 1) att vänta tills barnet var stort nog att förstå, 2) att berätta medan barnet fortfarande såg det som en naturlig aspekt av familjen, samt 3) att avvakta tills barnet kommit förbi tonåren i syfte att inte påverka barnets sexuella utveckling. Den sistnämnda strategin går det inte att urskilja i föreliggande studie. Många uttrycker istället sin förvissning om att barnet utvecklar sin sexuella orientering oberoende av föräldrarnas. Däremot går den första och andra strategin att urskilja, strategier som kan beskrivas som en anpassning till barnens ålder vid det aktuella tillfället snarare än tanken att avvakta. Alla betonar att barnens ålder påverkar *hur* man berättar och pratar om detta.

Det finns föräldrar som tydligt anger ett specifikt tillfälle när de valt att prata med sina barn. En kvinna (M 11) berättar t.ex. hur hon satte sig ned med barnen och frågade om de kände till ord som homosexualitet, lesbisk, bög etc., varvid hon sedan sade att det var ord som berörde också henne. Analysen visar emellertid att flertalet av de som minns ett sådant tillfälle valde att inför barnen framhäva betydelsen av förälskelsen och kärleksrelationen snarare än att tala i termer av "homosexualitet", "lesbisk" eller "bög". Vissa föräldrarna beskriver hur styrkan i vissheten om att ha funnit en livskamrat gav kraft inför mötet med barnen. En pappa (P 9) berättar hur han för sina barn betonade pojkvännens betydelse för honom, vilket underlättade att föra fram budskapet till barnen. Barnen hade träffat pojkvännen och tyckte bra om honom. En mamma (M 1) beskriver hur "förälskelsen överskuggade alla tveksamheter och så" inför att berätta för sonen. Men hon minns hur bekymrad och orolig han blev: "Han var så himla rädd för vad kompisarna skulle säga då"

Andra informanter ger uttryck för hur detta samtal med barnen kom att förknippas med skilsmässan, där den nya relationen snarare kom att symbolisera föräldrarnas separation. En kvinna (M 5) beskriver hur dotterns första fråga var "hur mycket tid ska du tillbringa med henne då?". Vissa av informanterna säger sig

ha anat detta och valde att förankra beslutet att berätta för barnen om homosexualiteten hos andra viktiga vuxna i barnens omgivning, inte minst den andra föräldern. Detta i syfte att andra vuxna runt barnen skulle kunna följa upp och tala med barnen om detta. En kvinna beskriver att associationerna till skilsmässan och alla dess uppslitande känslor bidrog till att försvåra villkoren för detta samtal med barnen. "Då hade jag velat känna att det var något roligt att berätta.. inte något hemskt" och hur hon hade fantasier om att "dom skulle bara rasa ihop att dom liksom skulle gå under på något sätt" (M 13). Här finns med andra ord rädslan att bli avvisad av barnet. Av de sex föräldrar som "kom ut" när barnen var i skolåldern beskriver två kvinnor hur rädslan för att vara öppen generellt också gav upphov till ambivalenta känslor inför att berätta för barnen. Båda dessa kvinnor säger också hur dessa underlägsenhetskänslor fick växtkraft av att barnens fäder reagerade mycket negativt på homosexualiteten. Detta försvårade processen och gav upphov till komplicerade situationer för barnen. En kvinna (M 8) berättar hur sonen av sin pappa fick höra: "hur tokigt det var att två kvinnor levde ihop.. och det var ju fruktansvärt".

I uppfattningarna om barnens respons på det som föräldrarna berättar, går det inte att urskilja entydiga mönster i studien. Det påminner om Westons (1991) studie som visade att det inte fanns några standardreaktioner vad gällde barns sätt att ta till sig föräldrarnas budskap om homosexualitet. Många föräldrar i den här studien beskriver hur en del av barnen verkade gå igenom en process. Detta gäller främst de föräldrar med barn i skolåldern. Det kunde röra sig om att barnen avvisar information, eller uppvisar likgiltighet, till att de alltmer visar att de förstått och tagit till sig informationen. En pappa (P 9) säger att när sonen började skämta med honom, och göra anspelningar på "bögar" eller "bögmusik" då upplevde han att sonen också hade börjat få distans till pappans relation med en man, en process som tagit sin tid. En mamma (M 13) beskriver om hur dottern valde att berätta för sina väninnor, en i taget och hur dottern efter den processen verkade vara tillfreds med mammans relation till en kvinna. Dessa beskrivningar påminner om den process som går att urskilja i intervjuerna med döttrarna och sönerna fast här uppmärksammat ur ett föräldraperspektiv. Detta är emellertid inte en given respons på föräldrarnas delgivande utan andra föräldrar berättar också om barn som omedelbart bemöter föräldern med positiva reaktioner. Exempelvis den 15-åriga sonen som enligt informanten bemötte hennes förklaring med ett "va coolt" (M 13).

Erik Strommen påpekar att det i studier av barns reaktioner på sina föräldrars tillkännagivande inte går att urskilja några entydiga mönster. Trots en medvetenhet om heterosexistiska normer och värderingar, eller homofobi som ungdomarna själva säger, förefaller många oberörda av föräldrarnas homosexualitet. Den här studien visar att trots att flera av de yngre tonåringarna väljer att dölja homosexualiteten för omgivningen innebär det inte att föräldern eller relationen till föräldern avvisas. Detta till skillnad från vad som påvisats i studier av föräldrars reaktioner på sina barns homosexualitet. I dessa fall verkar det finnas en tydligare koppling mellan en medvetenhet om negativa stereotyper och ett avvisande av den

homosexuella familjemedlemmen. I de fall föräldrarna identifierar sig med dessa heterosexistiska värderingar ökar också risken för att dottern eller sonen skall avvisas (Strommen, 1993, s. 261).

De föräldrar som däremot "kommit ut" när barnen var i förskoleåldern, beskriver en känsla av att barnen accepterar och ser familjesituationen som något givet och naturligt. Det betyder inte att upprivna känslor inför föräldrarnas skilsmässor har uteblivit. Föräldrarna noterar tvärtom hur barn påverkas av skilsmässan, vilket inte utesluter att de som på ett tidigt stadium levt med föräldern och föräldrarnas partner av samma kön uppvisar en okomplicerad och öppen inställning till detta. Vissa av dessa barn väljer dock ibland att inte berätta för sina kamrater om familjekonstellationen. Denna önskan att dölja familjesituationen, som några av främst de yngre tonårsinformanterna berättar om, beskrivs också i föräldrantervjuerna ur ett föräldraperspektiv. Några föräldrar berättar hur de uppfattade att deras barn fann det hela jobbigt och pinsamt, och att de i olika omfattning pratade om detta med föräldrarna. "Han har sagt att han tycker det är svårt att prata om detta med kompisar" säger en pappa (P 10). Samtidigt, fortsätter pappan, hade tonårssonen berättat för honom hur filmen "Fucking Åmål" väckt uppseende hos klasskamraterna och hur sonen då framhöll sig själv som överseende i förhållande till klasskamraternas "okunskap" om homosexualitet.

De föräldrar som berättar att deras barn aldrig sagt att det var problematiskt eller pinsamt, betonar ändå vikten av att föra samtal med barnen om eventuella reaktioner från omgivningen. Detta gäller inte bara de föräldrar som "kom ut" när barnen var äldre, utan också de som "kom ut" som homosexuella under barnens tidiga år.

Barnens uppfattning om familjesituationen

Flertalet föräldrar visar en osäkerhet inför att uttala sig om vilken betydelse homosexualiteten fått för barnen. Här finns ett drag av försiktighet inför att yttra sig alltför tvärsäkert om barnens upplevelser och uppfattningar. Det framstår som dels en osäkerhet inför att göra sig till talesman för barnet och dess uppfattning om sin uppväxt, dels en ovilja att presentera sig som en person med tolkningsföreträde vad gäller beskrivningar av familjesituationen.

De beskrivningar som finns i materialet över hur informanterna uppfattar att barnen såg på familjesituationen går att dela in i två kategorier. Det är en uppdelning som i hög grad följer den tid som föräldrarna levt med barnen och definierat sig som homosexuell. De föräldrar som levt i homosexuella relationer sedan lång tid tillbaks antingen redan när barnen föddes eller när barnen var i förskoleåldern, beskriver hur barnen tar det naturligt och självklart. Det utesluter inte en medvetenhet om att barnen kan uppfatta situationen som jobbig, inte minst i skola och med kamrater. De föräldrar som däremot "kommit ut" under senare år menar att barnen uppfattar saken som problematisk inte minst för dess nära koppling till uppbrottet från kärnfamiljen, som följts av en ny familjeform, ibland med nya partners. I föräldrarnas beskrivningar av barnens sätt att handskas med situationen går det att se beröringspunkter mellan upplevelsen av föräldrarnas

homosexuella relation respektive den komplexa situation som uppstår när nya familjebildningar skapas. En mamma (M 12) beskriver hur barnens syn på homosexualitet kom att bli nära förknippad med vilken roll hennes flickvän intog i familjen.

Jag tror inte att det spelat någon roll om det var en kvinna eller om det var en man..
för jag tror att dom hade känt det likadant ändå att det var någon som kom och försökte ta deras plats litegrann. (M 12)

Mamman berättar hur kvinnan i den första relationen kom att dominera alltför mycket och hur barnen uppfattade henne som "dum". Detta ändrade sig markant i nästa relation. Flickvännen är nu mycket omtyckt och ett barn frågar t.ex.: "ska hon inte flytta hit snart."

Den generella bilden av relationen mellan barnen och föräldrarnas partners sammanfaller delvis med beskrivningar av relationen mellan barn och styvföräldrar. De problem som beskrivs handlar om konkurrens om förälderns uppmärksamhet och om att som förälder vara förälskad samtidigt som barnen kräver sin tid och sitt utrymme. Fördelarna handlar om det positiva med att vara två vuxna i familjen, både socialt och ekonomiskt, och att barnen får fler vuxna att relatera till utöver föräldrarna. Några beskriver också hur livet i hemmet blir mer dynamiskt med fler vuxna, och att barnen uppskattar att föräldern har sällskap och är lycklig. Detta innebär emellertid inte att relationen till partnern automatiskt ses som en föräldrar-barn relation, utan några understryker samtidigt att relationen är ömtålig. Det rör sig inte om "extra-mamma" eller "extra-pappa" utan om "mammans eller pappas sambo/partner". Relationen mellan barnen och denna person är problematisk så tillvida att det saknas utarbetade koder och konventioner för hur den skall benämnas, formas och upprätthållas, inte minst om föräldern och partnern separerar. Detta har också påtalats generellt som ett problem inför en utbredning av nya familjeformer (Silva & Smart, 1999, s. 10).

Föräldrarnas beskrivningar av hur de uppfattar att barnen ser på och ger betydelse åt homosexualitet, omfattar också redogörelser av hur de yngre barnen ibland kommit att "förstå" situationen hemma på nytt sätt. Det handlar om hur barn i 6-7 års ålder via teve eller tidningar hör och uppfattar ord som "homosexuell", "lesbisk" eller "böj". En mamma beskriver exempelvis hur barnet en dag vände sig till henne, som i flera år levt i en homosexuell relation, och sade: "Är du lesbisk?" (M 7). Mamman beskriver hur detta tillfälle kom att framstå som ett moment av klargörande för barnet, i den mening att barnet plötsligt gavs ord för ett fenomen, i och för sig välkänt och bekant, men ändå nytt.

I det här sammanhanget finns det också anledning att nämna att de fäder som intervjuas inte själva tycker sig ha haft specifika svårigheter att vara öppna med sin homosexualitet i relation till barnen. Detta var emellertid något som framkom i analysen av några döttrars beskrivningar av sina fäders reaktioner. En man bland föräldrarna påpekar emellertid i samband med resonemang om att "komma ut" för barnen, att sonen förmodligen skulle upplevt det hela som "svårare" om pappan varit "fjollig" eller transvestit. Detta antyder att maskulinitet i högre grad än

femininitet är knutet till traditionella könsroller och heterosexualitet och att femininitet i traditionell mening är närmare associerat till moderskap/föräldraskap.

Många föräldrar uttalar sig alltså med stor försiktighet om hur barnen uppfattar situationen. Många säger att barnen generellt sett inte pratar mycket om hur de känner och upplever saker. Flera föräldrar menar att denna tystnad från barnets sida kan tolkas på flera sätt. Å ena sidan "hälsan tiger still" som t.ex. om barnen inte berättar om mobbningsituationer kan slutsatsen dras att barnen inte är utsatta. Å andra sidan finns det skäl att tro att barnen inte alltid berättar om utsatthet eftersom barn också har en önskan att skydda sina föräldrar. Lika mycket som föräldrar önskar värna sina barn, så är barn lojala och skyddande mot sina föräldrar. Barns omtanke och lojalitet med föräldrarna är också något som beskrivits i samband med studier av hur barn reagerar på skilsmässa (Öberg & Öberg, 1987/2000). En mamma (M 11) säger: "jag vill inte att han ska ha problem utav det här...och det innebär naturligtvis att han kanske inte säger problemen."

Det är en problematik som alla föräldrar återkommer till. Alla uttrycker samstämmigt att detta enbart går att lösa genom att kontinuerlig föra en dialog med barnen/ungdomaren. Föräldrarna beskriver hur de ständigt lyssnar och ställer frågor kring hur barnet har det i olika sammanhang i livet utanför familjen. En pappa (P 6) berättar om sin strävan att föra en fortlöpande kommunikation med sonen.

Vi har sagt att vår familj ser inte ut som andras familjer.. men det visste han ju om.. det vet han ju om.. så att den förberedelsen egentligen.. den handlade om att vi har försökt lyssna och höra.. vad har hänt i skolan.. är det nån som har sagt nåt.. och så där och det.. och så har vi då försökt förebygga genom att vara öppna utåt.
(P 6)

Uttrycket "förebygga" handlar om att avvärja risken att barnet blir utsatt för kränkande kommentarer och homofobi. I detta sammanhang är det viktigt att lyfta fram att många av föräldrainsformanterna också anger hur denna kommunikation med barnen också omfattar en rad viktiga existentiella frågor. Det rör sig om erfarenheten av att kunna förmedla betydelsen av tolerans för människors olikheter. I dessa samtal med barnen har det givits gott om tillfällen att betona vikten av jämlikhet och lika värde oavsett kön, etnisk bakgrund, sexuell orientering, social klass etc. Många beskriver hur familjesituationen visserligen ger upphov till oro och bekymmer för barnens psykiska och sociala välbefinnande, *samtidigt* som den bidrar till möjligheten att på ett konkret och trovärdigt sätt diskutera människors skilda villkor och livsbetingelser.

6.3 Mötet med omvärlden

I föräldrarnas berättelser är det först och främst öppenheten mot omvärlden som framhävs som ett viktigt redskap. Det innebär inte en förutsättningslös öppenhet i alla situationer, utan tvärtom, livet med barn handlar om en *relativ* öppenhet som måste vara förhandlingsbar. De brittiska sociologerna Stephen Hicks och Janet

McDermott (1999) har genomfört studier av homosexuella med fosterbarn respektive adoptivbarn. De visar hur individer i homosexuella relationer och som lever familjeliv med barn utvecklar specifika sätt att hantera omvärldens syn på homosexualitet. Det innebär att "komma-ut"-processen inom ramen för familjeliv med barn innebär "a continuous process of negotiating depending upon the context" (Hicks & McDermott, 1999, s. 165).

De amerikanska forskarna Fredric Bozett och Jerry Bigner, som bl.a. studerat homosexuella män med barn, har på basis av empiriska fynd sammanställt ett antal riktlinjer för hur man som förälder skall förhålla sig till barnen vad gäller öppenheten utåt. De betonar betydelsen av att låta barn/ungdomar själva avgöra när och för vem de skall berätta om sin fars sexuella orientering. Det utesluter inte vikten att tydliggöra sin beredskap som förälder att samtala om detta (Bigner & Bozett, 1990, s. 168). Ett sådant förhållningssätt gentemot barnen framträder i föräldrarnas berättelser i denna studie dvs. en vilja att låta barnet självt ta ansvar för när och var och hur man berättar om sin förälder och dennes relation. Det framkommer i yttranden som "dom får ta det i sin takt ... jag vill inte pressa dom eller tvinga på dom nånting heller utan så. utan dom får väl.. ja det tar väl sin tid hos dom också" (M 7). En annan mamma (M 11) säger angående sin tonårsson:

Vad gäller kompisar som rör sig härhemma är vi inte hemliga på något sätt men han får sköta sitt 'kom ut: ande' själv ... det får han göra själv.. det gör inte jag åt honom.

Föräldrarnas sätt att beskriva detta kan också ses som en strategi att till barnen överföra en känsla av kontroll över situationen och informationen.

Det finns emellertid andra aspekter av föräldrarnas berättelser som antyder olika strategier vad gäller öppenheten på ett generellt plan. Dessa olika strategier gentemot omvärlden, eller generella förhållningssätt vad gäller öppenhet, antyder olika sätt att handskas med oron över hur omvärlden skall uppfatta och behandla barnen. Det betyder inte att föräldrarnas strategier på ett entydigt och rationellt sätt anammat den ena eller andra strategin. Tvärtom beskriver många föräldrar hur de under loppet av barnens uppväxt utvecklats och förändrat sina förhållningssätt till följd av situationen och livsvillkoren. Det handlar både om att ha utvecklat sin roll som förälder som *en* aspekt av identiteten parallellt med ett anammande av homosexualiteten som en annan aspekt av identiteten.

Den ena strategin framstår som en strävan att dölja sin homosexualitet för omvärlden. Det går att urskilja två olika motiv till denna strategi. I ena fallet rör det sig om en känsla av underläge som *idag* beskrivs som en konsekvens av dåligt självförtroende. Detta dåliga självförtroendet gav upphov till en önskan att dölja sin homosexualitet gentemot omvärlden. Om man som förälder till en början är osäker på sin homosexualitet, och vad det skall innebära i det konkreta livet, finns en rädsla inför omgivningens tyckande och tänkande. I det läget beskriver några informanter hur de eftersträvat att dölja sin sexuella orientering för omvärlden, och kanske också för barnen, på ett sätt som de idag hävdar var sämre för barnen på sikt. En kvinna berättar om omgivningens starka reaktioner på hennes relation med

en kvinna, vilket också drabbade sonen på ett negativt sätt. Hon säger: "jag vet själv att jag hade svårt och hantera det eftersom jag hade dolt det från början" (M 8). Det var ett defensivt förhållningssätt där rädslan för att avslöjas kom att styra föräldrarnas handlingsmönster. I andra fall framställs anledningen till en önskan att dölja den homosexuella relationen som ett uttryck för ens 'familjekultur'. Här framträder ett motiv som bygger på ett rationellt och medvetet val av strategi som görs med hänvisning till omvärldens heterosexistiska inställning. Denna strategi innebär att föräldrar bestämmer sig för att inte tydliggöra sin homosexuella relation inför omgivningen. Vad som utmärker dessa (relativt sett få) informanter, med denna medvetna strategi, är också en stark betoning av att skilja det offentliga livet från det privata och betoningen av att ens kärleksliv inte är en offentlig angelägenhet, oavsett den älskades kön. Här framträder en önskan att inte göra en alltför stor sak av homosexualiteten. Öppenhet utövas inom hemmets ramar, och barnens relation till ens partner beskrivs som stark och positiv, men med hänvisning till samhällets attityder får den homosexuella relationen bli en familjeangelägenhet. De föräldrar som medvetet valt att tona ned sin homosexualitet, i relation till mötet med omvärlden menar att barnen uppfattar situationen hemma som "naturlig" och "självklar". Här framförs också argumentet att inte låta homosexualiteten få för stora proportioner för barnen. "Jag vill inte problematisera det på något sätt", säger en mamma (M 7). Det fåtal föräldrar som beskriver denna strategi lever dels som ensamstående (i särboförhållanden), dels som sk "helgföräldrar" som lever i en homosexuell relation. Resonemanget baserar sig alltså på vikten av en skiljelinje mellan det privata och offentliga och att ett vardagsliv som karaktäriseras av öppenhet i familjen inte med automatik måste vara öppet utåt.

Den andra strategin som går att urskilja i informanternas berättelser är en öppenhet inför omvärlden. Det är ett förhållningssätt som bygger på positiva erfarenheter av att ha "kommit ut" och hänvisningar till att inte ha blivit negativt bemött. Här återfinns en medvetenhet om och framhävande av öppenhetens betydelse, inte minst som ett effektivt sätt att avvärja homofobi i mötet med andra. Detta förhållningssätt utesluter inte ett hänsynstagande till och lyssnande på barnens vilja och önskningsar. En kvinna (M 5) beskriver hur hon hade förmånen att kunna mobilisera en kärnfamilj som ett sätt att tillmötesgå barnens önskan om bevara familjen:

Så vid varje tänkbart tillfälle där det krävs en mobilisering så förvandlas vi till den här heterosexuella familjen igen.. när det är skolavslutning eller konfirmation eller det är nånting annat.. då är det mamma, pappa, barn.. låt vara att vi är skilda.

Detta innebar att när barnen stod i centrum i olika arrangemang kunde båda föräldrarna finnas där, och bilden av den vanliga om än skilda familjen kunde framträda i det offentliga sammanhanget.

Dessa två strategier skall emellertid inte entydigt ses som avgränsade och stabila förhållningssätt, utan framstår också som del av en förändringsprocess beroende av övriga livsvillkor, ålder och allmän livserfarenhet. Många berättar om sin personliga

utveckling från att dölja med hänvisning till skam och skuld över upptäckten av att attraheras av personer av samma kön till att leva i öppenhet inför omvärlden. De föräldrar som beskriver ett förhållningssätt med strävan efter öppenhet betonar alla hur de ser skola och barnomsorg som viktiga samarbetspartners i dessa sammanhang. Dessa föräldrar, som utgör flertalet i informantgruppen, beskriver också hur de blivit positivt bemötta och omhändertagna av personal i skola och i barnomsorg samt hur detta varit en viktig förutsättning för ett liv i öppenhet.

Konklusion: en helt vanlig ovanlig familj

En "helt vanlig skilsmässofamilj" är ett uttryck som flera av informanterna använder när de beskriver familjelivet under barnens uppväxt. Det framstår som ett sätt att klargöra hur bakgrunden bestod av först ett heterosexuellt förhållande med barn som därefter följdes av en skilsmässa varvid kärnfamiljen upplöstes. Föräldraskapet kvarstod emellertid, med eller utan nya partners, och uttrycket "en vanlig skilsmässofamilj" kan därmed tolkas som anspråk på att framstå som *en* slags familj bland *andra* familjer. Detta anspråk ges också en framträdande plats i det unisona svaret på intervjuens frågeställning rörande homosexuella föräldrars behov av särskilt stöd. Här betonas nämligen "rätten till likvärdig behandling". Många uttrycker sig visserligen försiktigt och menar att *andra* kanske har behov av särskilt stöd. Föräldrarna i denna studie beskriver emellertid sina positiva erfarenheter av att i förskole- och skolsammanhang ha blivit bemötta som vilka föräldrar som helst. Det har öppnat upp för möjligheter att med barnens pedagoger kunna diskutera frågor rörande öppenhet och barnens situation i skolan eller fritidssammanhang, utan att bli bemött med moraliska och heterosexistiska attityder. Detta har haft stor betydelse för en viljeinriktning att bli behandlad som vilken förälder som helst. Många beskriver hur *andra* möten med offentliga sammanhang, som Socialtjänst eller familjerådgivning, varit annorlunda och ibland mycket svårare. Det har rört sig om att söka hjälp och stöd för dels ekonomisk utsatthet dels relationssvårigheter. En mamma uttrycker sig skämtsamt hur hon som homosexuell tvingats ge "grundkurs 1a: 'Att vara homosexuell'" (M 11) innan det efterfrågade stödet blivit behandlat. Det fanns också beskrivningar av större hinder men dessa handlar huvudsakligen om hur vissa informanter som, innan de fått barn, sökt exempelvis psykoterapihjälp. Då bemöttes inte det problem som föräldern själv presenterade som primärt problem utan homosexualiteten definierades som det huvudsakliga problemet. Det medförde att många av istället valde att söka hjälp via RFSL som förmedlade kontakter.

Det finns anledning att tolka föräldrarnas personliga berättelser om sitt föräldraskap som en strävan att förena ett liv som homosexuell med livet som förälder till ett eller flera barn. Här skymtar en konflikt som kan sägas handla om att hålla samman två *till synes* motsägelsefulla roller. Den amerikanske forskaren Erik Strommen hävdar att forskning om homosexuellas liv i (och med) familjer på ett fruktbart sätt belyser hur begreppet "familj" bärs upp av en rad normativa antaganden. Det handlar inte minst om "[t]he perceived incompatibility of a homosexual identity and a family role" (Strommen, 1993, s. 260). Detta medför att

föräldraskap och önskan att leva öppet med sin homosexuella identitet kan upplevas som två skilda projekt, sett i relation till sociala och kulturella normer för hur en familj skall se ut.

Informanternas berättelser kan därmed ses som strävan att formulera nya berättelser som handlar om rätten att vara både homosexuell och förälder. Det utesluter inte att de också handlar om ett föräldraskap som delas med den andre föräldern, som i sin tur bor på annat håll. Och att vardera förälder i sin tur kanske har nya partners som också har barn. I en studie av sk. "families of choice" i vilka homosexuella valt att leva tillsammans som familj, betonas hur "the new stories of lesbian and gay lives are very close to those that might be told about rapidly changing patterns of heterosexual lives" (Weeks, Donovan & Heaphy, 1999, s. 99). Detta antyder hur berättelser om homosexuella och familjeliv bidrar till att ge familjebegreppet nya innebörder. Allmänna föreställningar om att en familj med nödvändighet består av en heterosexuell enhet i form av "mamma, pappa, barn" ifrågasätts och nya berättelser formas som också kan erbjudas andra i liknande situationer. Föräldrarna i denna studie lyfter fram kärleken och omsorgen för sin partner och för sina barn som motiv till en önskan att dela liv och föräldraskap. Här framhävs viljan att ta hand om varandra, visa sin omsorg och att få ta ansvar för varandra som grunden i vad som utgör en familj. Elisabeth Silva och Carol Smart menar att även om familjebegreppet inte längre entydigt betecknar biologiska band i äktenskapliga former, så innebär inte det att centrala värden som omsorg och ansvar tonas ned. Dessa värden ges snarare *större* tyngd i sk. "nya familjer" i syfte att tydliggöra hur familj och föräldraskap är något som utövas och görs i vardagen (Silva & Smart, 1999). Föräldrarna har i denna studie givit oss exempel på hur familjepraktiker, där barn ofta står i centrum, utformas på en rad skilda sätt i situationer där en eller båda föräldrar lever i homosexuella relationer.

7. Sammanfattande diskussion

Studien visar hur barns och ungdomars upplevelser av att växa upp med föräldrar som är homosexuella varierar i en rad skilda hänseenden. Här finns livshistorier som präglas av en syn på homosexualitet som något självklart och naturligt. Familjelivet beskrivs på en rad olika sätt men föräldrarnas homosexualitet framställs inte som vare sig en social eller psykologisk konfliktpunkt. Detta förhållningssätt återfinns i knappt hälften av de sammantaget 31 intervjuerna som genomförts med tonåringar och unga vuxna. Detta innebär inte en omedvetenhet om heterosexism men informanterna har inte personligen varit utsatta eller känt sig hotade. I intervjumaterialet återfinns också livshistorier där problem och svårigheter blir framträdande. Det framstår som att ungdomar med homosexuella föräldrar i mötet med kamratgrupper på ett tydligare sätt kan komma att konfronteras med specifika utvecklingsuppgifter. Å ena sidan handlar det om en närhet till den homosexuella föräldern och en lojalitet med ens familjesituation. Å andra sidan handlar det om att hantera sin delaktighet i en kamratgrupp där *likhet* utgör grunden för samhörigheten. Med en homosexuell förälder finns risken att framstå som speciell och annorlunda med eller utan inslag av heterosexism, vilket inte är eftersträvanvärt för den ungdom som kräver delaktighet och samhörighet. Viljan att dölja familjesituationen kan därmed tolkas som en konsekvens av ungdomskulturens och tonårstidens specifika villkor. I de personliga berättelser där denna konfrontation med samhällets normer och värderingar blir framträdande beskrivs en rad olika strategier som syftar till att hantera denna konflikt. Här går det också att urskilja genusrelaterade tolknings- och handlingsramar. Analysen antyder hur villkoren för samspelelementer och syn på homo- respektive heterosexualitet skiljer sig åt i grupper av unga kvinnor respektive unga män, vilket i sin tur är nära förknippat med traditionella föreställningar om maskulinitet respektive femininitet.

I informanternas berättelser om upplevelser och erfarenheter av att vilja undvika att vara öppen med sin situation hemma uppträder emellertid en variation över tid som är viktig att betona. Det framstår som att denna rädsla för att inte vara delaktig i kamratgruppen dämpas ju äldre tonåringen blir. En del av de äldre informanterna, både tonåringar och unga vuxna, framhäver hur föräldrarnas homosexualitet under tonåren utgjort ett problem med *olika grad av varaktighet*. Det finns därför grund för att tolka och formulera sig kring dessa problem i termer av en process. Den önskan att dölja familjesituationen som är stark för en yngre tonåring övergår därefter till ett mer öppet förhållningssätt ju äldre man blir. Denna process har olika varaktighet, från att vara ett problem som sträcker sig över ett dygn, till att sträcka sig över några månader och ibland, över några år under tonårstiden.

En önskan att som tonåring dölja föräldrarnas homosexualitet innebär inte att den berörda föräldern framställs på ett negativt sätt eller att föräldern avvisas. Relationen mellan barn och den berörda föräldern framstår som positiv vilket inte

utesluter att konflikter och gräl förekommer. Konflikter och gräl i familjen handlar om att som tonåring pröva en självständig hållning gentemot föräldrarna då de utgör en del i den miljö som både värderas och omprövas sett utifrån tonåringens perspektiv. Detta innebär emellertid inte att föräldrarna förlorar sin relationella betydelse vilket framgår mycket tydligt i denna studie.

Betydelsen av en god relation till föräldern är något som kanske blir ännu tydligare i de berättelser som förmedlar en *annan* känsla och erfarenhet. I de sammantaget fyra fall där negativa upplevelser av förälderns eller föräldrarnas homosexualitet beskrivs framställs också relationen till föräldrarna som bristfällig. Informanternas berättelser om negativa upplevelser av homosexualitet är starkt präglade av beskrivningar av familjeliv där barnen också känt sig åsidosatta och utan möjligheter att påverka situationen.

I den här studien är det barn till homosexuella som fått komma till tals. Den bild som presenteras är varierande med en rad personliga berättelser som skildrar olika upplevelser och erfarenheter av att ha en eller två homosexuella föräldrar. Analysen av dessa livshistorier visar på betydelsen av för det första att uppmärksamma barnets ålder och 'fas' i livet, för det andra att uppmärksamma barnets upplevelse av sin relation till den berörda föräldern. Båda dessa faktorer har haft betydelse för att förstå hur barn upplever och har upplevt föräldrars homosexualitet.

I föräldrainservjuerna går det att urskilja flera av dessa olika förhållningssätt till och upplevelser av förälderns homosexualitet, fast sett ur ett föräldraperspektiv. Föräldrar som haft eller har tonårsbarn är medvetna om den stress och de konflikter som den unga pojken eller flickan ibland kan tvingas att hantera. Föräldrainservjuerna beskriver sin strävan att för det första att lyssna in sig och vara på det klara med om barnet råkar i svårigheter pga. av familjesituationen, för det andra att stödja och visa respekt för barnets/ungdomens önskemål vad gäller öppenhet gentemot omgivningen. Samtidigt framgår det av föräldrarnas berättelser att det inte alltid är möjligt att veta hur ungdomarna ser på frågan. Deras behov av integritet och självständighet måste respekteras samtidigt som föräldern drivs av sitt ansvar som förälder att skydda, fostra och ge sitt barn den omsorg barn behöver. Alla föräldrar är eniga om att öppenheten är viktigt men det går att urskilja olika strategier som handlar om i vilken grad heterosexism tillskrivs betydelse. Det finns de som är övertygade om att negativa attityder enbart kan bemästras med öppenhet, vilket de menar är viktigt att förmedla till barnen. Andra föräldrar menar att öppenheten måste anpassas till situationen och vikten av ett privatliv framhävs som utgångspunkt för att ibland dölja och hålla homosexualiteten osynlig i offentliga sammanhang.

Den förändring som vissa av ungdomarna berättar om att de gått igenom, från att vilja dölja till att leva i öppenhet påminner starkt om homosexuella personers och pars beskrivningar av öppenhetens villkor. Att "komma ut" som barn till homosexuell eller att "komma ut" som homosexuell framträder som en psykologisk och social förändringsprocess. Det kan ses som en berättelse om att hitta sig själv eller att lära känna sig själv, vilket också beskrivits i en rad tidigare studier på

området. Samtidigt är det viktigt att framhäva den normativitet som ligger implicit i en sådan utvecklings- och förändringsberättelse. Här återfinns vi en rad krav på reflexivitet och självbetraktelse som väg till ökad personlig mognad, som kommit att utgöra viktiga kännetecken på det moderna samhället (Giddens, 1991). Det linjära utvecklingsförlopp som blir framträdande i "komma ut"-berättelsen bör ses med viss försiktighet och inte givet betraktas som det "bästa" eller enda möjliga sättet att prata om sig själv och livet i en sk. homosexuell familj. Denna berättelseform kan också ses som en kulturell ram med specifika narrativa koder och konventioner för hur något skall berättas, som medför inte bara möjligheter utan också begränsningar.

Denna försiktighet vad gäller formen för ett berättande och dess normativa antaganden är viktig i relation till frågan om öppenhetens betydelse. Att avvisa öppenhet i vissa sammanhang, eller att uttrycka en önskan att vilja dölja sin hemsituation, riskerar utifrån en normativ psykologisk utvecklingsmodell att ses som en 'omognad' eller 'tillbakagång'. Denna studie visar snarare på betydelsen av att se öppenhet som nära knutet till konkreta sammanhang och vardagliga praktiker, än som stadier i en linjär utvecklingsprocess. De olika slags familjeliv som presenterats av informanterna i studien visar på den komplexitet som döljer sig bakom frågor rörande öppenhet i relation till barns upplevelser och erfarenheter. Ett viktigt fynd är att det inte finns några givna och entydiga samband mellan å ena sidan föräldrarnas sätt att hantera och tala om öppenhet och å andra sidan barnens upplevelser av föräldrarnas homosexualitet.

I den här studien är det barnens upplevelse av en förälders eller föräldrars homosexualitet som står i fokus. Erik Strommen föreslår att det går att urskilja tre komponenter i anhörigas sätt att bemöta och reagera på homosexualitet i familjen och släkten. Det handlar om a) familjens värderingar rörande homosexualitet, b) hur dessa värderingar påverkar den fortsatta relationen samt c) vilka möjligheter familjen har att hantera konflikter av både social och psykologisk art (Strommen, 1993, s. 259). När det gäller barn ges dessa komponenter specifika innebörder. Det finns för det första anledning att tro att barns sätt att värdera homosexualitet är positivt så länge *relationen till föräldern* är god, oavsett medvetenhet om heterosexism. För det andra finns det anledning att uppmärksamma *barns ålder* för att förstå vilken betydelse de tillskriver homosexualitet och heterosexistiska normer och attityder. Tonårstiden kan ibland, men inte alltid, innebära en period i livet då dotterns eller sonens strävan att anpassa sig till kamratgruppen ger upphov till en önskan att hålla familjelivet hemligt. De verktyg som krävs för att lösa denna konflikt är återigen en ur barnets upplevelse god och fungerande relation till föräldern samt möjligheter att själv reglera grad av öppenhet gentemot omgivningen.

Den här studien visar att föräldrars kärleksrelationer och sexuella orientering inte kan ses som en isolerad företeelse som entydigt påverkar hur barn och ungdomar upplever sin familjesituation eller hur föräldraskapet utövas, vilket överensstämmer med tidigare forskning på området (se t.ex. Schwartz Gottman, 1990; Tasker & Golombok, 1997). Studien handlar om homosexualitet och föräldraskap, men den handlar *också* om post-kärnfamiljer, dvs. nya familjeformer

som skiljer sig ifrån det vi uppfattar som den traditionella kärnfamiljen. Erik Strommen (1993) hävdar att det är inte bara homosexualitet som omvärderas och ges en ny betydelse när en familjemedlem definierar sig som homosexuell. Det handlar också om att begrepp som 'familj' och 'släkt' ges nya och förändrade innebörder. Förhoppningsvis har denna studie medverkat till att tydliggöra och lyfta fram alla de faktorer som bidrar till att ge en komplex och variationsrik bild av barns och föräldrars upplevelser av familjer där vuxna lever i homosexuella relationer.

Referenser

- Adamsson, L. 1999. *Like Circles on the Water. A Study on Adolescent Identity*. Department of Education and Psychology: University of Linköping.
- Anrell, J. 2000. *Homosexuella med barn: familjekonstellationer, öppenhet och bemötande*. Institutionen för pedagogik och psykologi: Linköpings Universitet.
- Antonovsky, A. 1987/1991. *Hälsans Mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bigner, J. & Bozett, F. 1990. Parenting by Gay Fathers. In: F. Bozett & M. Sussman (eds.), *Homosexuality and Family Relations*. New York: Harrington Park Press.
- Bjerrum Nielsen, H. & Rudberg, M. 1994. *Psychological Gender and Modernity*. Oslo: Scandianvian University Press.
- Bozett, F. 1980. Gay Fathers: How and why They Disclose Their Homosexuality to Their Children. *Family Relations* 29: 173–179.
- Bozett, F. 1987. *Gay and Lesbian Parents*. New York: Harrington Park Press.
- Connell, R. 1995. *Masculinities*. Berkely: University of California Press.
- Dunn, J. & Plomin, R. 1992. *Syskon. Lika bakgrund - olika liv*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Falk, P.J. 1989. Lesbian mothers: psychosocial assumptions in family law. *American Psychologist* 44: 941–947.
- Garnets, L. & Kimmel, D. 1993. Introduction: Lesbian and Gay Male Dimensions in the Psychological Study of Human Diversity. I L. Garnets & D. Kimmel (eds.), *Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Male Experiences*. New York: Colombia University Press.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. London: Polity.
- Goffman, E. 1963/1973. *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Goldinger, B. & Magnusson, G. 1988. *Fem år av ditt liv. Barnens utveckling under ålderperioden 7–12*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Halldén, G. 1992. *Föräldrars tankar om barn*. Stockholm: Carlssons.
- Henriksson, B. & Lundahl, P. 1993. *Ungdom, sexualitet, könsroller. En intervjustudie*. Institutionen för socialt arbete: Göteborgs Universitet.
- Henriksson, B. 1994. Homosexuellas familjer. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 1(2–3): 206–225.
- Herek, G. 1984. Beyond "Homophobia": A social psychological perspective on attitudes toward lesbians and gay men. *Journal of Homosexuality* 10(1–2): 1–21.
- Herek, G. 1993. On Heterosexual Masculinity: Some Psychical Consequences of the Social Construction of Gender and Sexuality. I L. Garnets & D. Kimmel (eds.), *Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Male Experiences*. New York: Colombia University Press.
- Hicks, S. & McDermott, J. Eds. 1999. *Lesbian and gay fostering and adoption*. London: Jessica Kingsley.
- Hydén, M. 1992. *Woman Battering as Marital Act. The Construction of a Violent Marriage*. (Akademisk avhandling). Social Studies in Work 7, Stockholms Universitet.
- Hydén, M. 2000. For the Child's Sake. Parents and Social Workers Discuss Conflict-Filled Parental Relations after a Divorce. To appear in *Child, Family and Social Work*.

- Innala, S. 1995. *Structure and Development of Homophobia*. Department of Psykology: Göteborg University.
- Irhammar, M. 1997. *Att utforska sitt utsprung Identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade Betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung*. Psykologiska Institutionen / Avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri: Lunds Universitet.
- Kehily, M. & Nayak, A. 1997. "Lads and Laughter": Humour and the Production of Heterosexual Hierarchies. *Gender and Education* 9(1): 69-87.
- Kirchler, E., Palminari, A. & Pombeni, M. 1993. Developmental Tasks and Adolescents Relationships with their Peers and their Family. In: S. Jackson & H. Rodriguez-Tomé (Eds.), *Adolescence and its Social Worlds*. Hove: Lawrence Earlbaum.
- Kitzinger, S. 1987. *The Social Construction of Lesbianism*. London: Sage.
- Kommittédirektiv, JU. 1999:5
- Kroger, J. 1989. *Identity in Adolescenc. The Balance Between Self and Other*. London: Routledge.
- Lehr, V. 1999. *Queer Family Values. Debunking the myth of The Nuclear Family*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lewis, K. 1980. Children of Lesbians Their Point of View. *Social Work*. 25: 231-240.
- Lundahl, P. 1998. *Lesbisk identitet*. Stockholm: Carlssons.
- Miller, B. 1979. Gay Fathers and Their Children. *The Family Coordinator*. 28: 544-552.
- Mishler, E. 1986/1995. *Research Interviewing. Context and Narrative*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Patterson, C. 1992. Children of gay and lesbian parents. *Child Development* 63: 1025-42.
- Parikas, D. 1995. *Öppenhetens betydelse*. Stockholm: Carlssons.
- Phoenix, A. 1997. Youth and Gender: New Issues, New Agenda. *Young* 5(3): 2-18.
- Plummer, K. 1975. *Sexual Stigma: An Interactionist Account*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Ramström, J. 1991. *Tonåringen i välfärdssamhället Om svårigheten att bli vuxen i dagens västerländska kultur*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Reeder, J. 1996. *Tolkandes gränser. Berättelse och avgörande i den psykoanalytiska erfarenheten*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Riessman, C. 1997. Berätta, transkribera, analysera. En metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper. I: L. Hydén & M. Hydén (red.), *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AB.
- Rosenwald, G. & Ochberg, R. 1992. Introduction: Life Stories, Cultural Politics, and Self-Understanding. In: G. Rosenwald & R. Ochberg (Eds.), *Storied Lives: the Cultural Politics of Self-Understanding*. New Haven: Yale University Press.
- SCB. 1999. Barn och deras familjer. Demografiska rapporter 3.
- SCB. 2000. Homosexuellas syn på barn och familjebildning. Enkätundersökning, SCB.
- Saffron, L. 1996. *'What about the children?' Sons and Daughters of Lesbian and Gay Parents Talk about their Lives*. London: Cassell.
- Schwartz Gottman, J. 1990. Children of Gay and Lesbian Parents. In: F. Bozett & M. Sussman (eds.), *Homosexuality and Family Relations*. New York: Harrington Park Press.
- Sedgwick, E. K. 1990. *Epistemology of the Closet*. Berkeley: University of California Press.
- Silva, E. & Smart, C. Eds. 1999. *The New Family?* London: Sage.

- Smith, J. 1995. Semi-structured Interviewing and Qualitative Analysis. In: J. Smith, R. Harré & L. Van Langenhove (eds.), *Rethinking Methods in Psychology*. London: Sage.
- Strommen, E. 1993. "You're a What?": Family Members Reactions to the Disclosure of Homosexuality. I L. Garnets & D. Kimmel (eds.), *Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Male Experiences*. New York: Colombia University Press.
- Tasker, F. & Golombok, S. 1997. *Growing Up in a Lesbian Family*. New York: The Guilford Press.
- Weeks, J., Donovan, C. & Heaphy, B. 1999. Everyday Experiments: Narratives of Non-heterosexual Relationships. I E. Silva & C. Smart (Eds.), *The New Family?* London: Sage.
- Weston, K. 1991. *Families We Choose. Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Colombia University Press.
- Von Melen, A. 1998. *Samtal med vuxna adopterade*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Wyers, N. 1987. Homosexuality in the Family: Lesbian and Gay Spouses. *Social Work* 32: 143–148.
- Zetterqvist Nelson, K. 2000. *På tal om dyslexi. En studie av barns, föräldrars och lärares sätt att ge betydelse åt och berätta om diagnosen dyslexi och specifika läs- och skrivsvårigheter*. Tema Barn: Linköpings Universitet.
- Öberg, B. & Öberg, G. 1987/2000. *Skiljas men inte från barnen*. Stockholm: Natur och Kultur.